

Skola katram bērnam: ieteikumi iekļaujošas izglītības īstenošanai

**Metodiskais līdzeklis skolu vadības komandai
un ikvienam skolas darbiniekam**

Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002
Kompetenču pieeja mācību saturā

Skola katram bērnam: ieteikumi iekļaujošas izglītības īstenošanai

Metodiskais līdzeklis skolu vadības komandai un ikvienam skolas darbiniekam

Metodiskais līdzeklis ir izstrādāts Eiropas Sociālā fonda projektā “Kompetenču pieeja mācību saturā” (turpmāk – Projekts).

Mācību satura izstrādi Projektā vadīja **Zane Oliņa**.

Metodisko līdzekli izstrādāja **Solvita Lazdiņa**.

Metodiskā līdzekļa izstrādē piedalījās **Ieva Ušča** un **Elita Šneidere**.

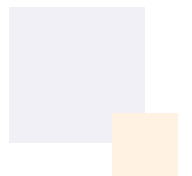
Metodisko līdzekli izvērtēja ārējā eksperte **Dita Nimante**.

Redaktore **Ilze Zeltkalne-Znotiņa**.

Projekts pateicas visām Latvijas izglītības iestādēm, kuras Projekta ietvaros dalījās ar piemēriem pārmaiņu īstenošanā!

ISBN **978-9934-24-036-2**

© Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr. 8.3.1.1/16/1/002
Kompetenču pieeja mācību saturā

Saturs

Ievads	4	2.3. Kā organizēt diferencētu mācību procesu?	19
1. Kā virzīt skolas kā organizācijas darbu katra bērna atbalstam?	6	2.3.1. Kā diferencēt mācību saturu?	20
1.1. Kādu skolu kopā veidot?	6	2.3.2. Kā diferencēt mācību procesu?	20
1.1.1. Kā veidot visu ieinteresēto pušu sarunu par skolas vīziju un vērtībām?	6	2.3.3. Kā diferencēt mācību procesā radītos produktus?	21
1.1.2. Kā novērtēt esošo situāciju?	8	2.3.4. Kā mācību fizisko vidi pielāgot dažādiem skolēniem?	22
1.1.3. Kā formulēt mērķus un attīstības virzienus?	8	2.4. Kā vērtēt sniegumu un izaugsmi?	24
1.2. Kā veidot komandu un stiprināt personālu?	8	2.4.1. Formatīvā vērtēšana	24
1.2.1. Kā veicināt personāla izaugsmi?	8	2.4.1.1. Kā sniegt atgriezenisko saiti, kas atbalsta mācīšanos?	24
1.2.2. Kā paplašināt atbalsta personāla komandu?	10	2.4.1.2. Kā pamanīt katra skolēna izaugsmi un stiprās puses?	25
1.3. Kā veidot iekļaujošu skolas kā organizācijas kultūru?	10	2.4.1.3. Kā savstarpējā vērtēšanā iesaistīt vienaudžus?	26
1.3.1. Kā saskaņot un dažādiem skolēniem pielāgot mācību saturu?	10	2.4.1.4. Kādi pierādījumi var demonstrēt skolēna mācīšanos?	26
1.3.2. Kā virzīt un atbalstīt katru skolotāju?	11	2.4.2. Summatīvā vērtēšana	27
1.3.3. Kā veidot iekļaujošus pasākumus un tradīcijas?	12	Nobeigums	29
1.3.4. Kā veidot attiecības ar plašāku kopien?	13	Izmantotie avoti	30
2. Kā mācībās iesaistīt katru skolēnu?	15		
2.1. Kā klasē veidot emocionāli drošu un atbalstošu vidi?	15		
2.2. Kā iepazīt skolēnu mācīšanās vajadzības?	16		
2.2.1. Kā skolēns mācās?	17		
2.2.2. Ko skolēns jau zina un prot par konkrēto mācību saturu?	18		
2.2.3. Kādas ir skolēna stiprās puses pilnvērtīgai iesaistei mācībās?	18		
2.2.4. Kā skolēnam attīstīt patstāvīgās mācīšanās prasmes?	18		
2.2.5. Kā skolēns apgūst sociālās normas, noteikumus?	19		

Ievads

Ir pagājuši gandrīz pieci gadi, kopš sākām mācību satura un pieejas pilnveidi, vispirms formulējot to, kādu vēlamies redzēt katru skolēnu. Tagad šis redzējums, ka katrs skolēns ir atbildīgs sabiedrības dalībnieks, radošs darītājs, personība ar pašapziņu un lietpratējs izaugsmē, ir ietverts arī pieņemtajās pirmsskolas izglītības vadlīnijās, pamatizglītības un vidējās izglītības standartā (pieejams: http://bit.ly/redzejums_par_skolenu). **Iekļaujošas izglītības principi ir šāda mērķa īstenošanas pamats.**

Vīzija par **iekļaujošu skolu jeb skolu katram bērnam** ir iespējama un īstenojama praktiskās ikdienas darbībās ikvienā ģimenē, klasē, skolā, pašvaldības un valsts līmenī. Skola katram bērnam nozīmē virzīties no samierināšanās ar reizēm ierasto priekšstatu “mēs jau esam tikai masu skola” uz tādu mācību pieeju un organizāciju, kur mērķis ir visiem sasniegt augstus, katra bērna stiprajām pusēm un varēšanai nozīmīgus panākumus, nodrošinot katram kvalitatīvu pamatu un daudzpusīgas iespējas. Tas nozīmē arī paplašinātus un tostarp vispusīgus izglītības mērķus – ierasti šauru akadēmisku disciplīnu vietā rodot arvien vairāk iespēju skolēniem pašiem pieņemt atbildīgus lēmumus, izdarīt izvēles, saprast, kam der tas, ko mācās skolā un kādā pasaulē grib dzīvot. Iekļaujoša skola ir paredzēta ikvienam bērnam, pieņemot, ka katrs no viņiem ir dažāds.

Dažādība ir resurss. Mūsu sabiedrība ir dažāda – cilvēki runā dažādās valodās, mums ir dažādas ģimenes, atšķirīgas intereses, spējas un iespējas. Šī dažādība sastopas skolā, kur iespējas saņemt kvalitatīvu izglītību, būt kopā ar vienaudžiem un piedzīvot draudzīgas, atbalstošas savstarpējās attiecības jānodrošina visiem.

Mācīšanās skolā ir daudzpusēja. Skolēni var mācīties cits no cita, izzinot atšķirīgu kultūru un pieredzi, atbalstot. Skolēni ir izcili savu skolotāju skolotāji. Dažādie skolēni ļauj bagātināt mācību saturu – skolā var ienākt atšķirīgu kultūru tradīcijas, talantīgajiem skolēniem ir nepieciešamas iespējas mācīties padziļināti, savukārt skolēni, kam nepieciešama papildu palīdzība, māca skolotājus veidot atbalsta sistēmas. Dažādība rosina paplašināt skolas atbalsta personāla loku (skolā ienāk bērnu asistenti, skolotāju palīgi) un rada jaunas sistēmas, piemēram, atbalsta grupas pedagogiem. Tā skolā veidojas kultūra, kurā mācās visi.

Dažādība ir vērtība. Sastopoties ar dažādību, cilvēki mācās ieklausīties, pamānīt, palīdzēt, atbalstīt, uzticēties un uzņemties atbildību. Tādā sabiedrībā ikviens iederas un gūst pārliecību par sevi. Dažādi skolēni, pieņemot cits citu, kopā mācoties un meklējot kompromisus, veido tolerantu sabiedrību, kurā “visi ir visi” (UNESCO, 2020). **Bērns ir centrā.** Skola ikvienam bērnam nozīmē pārmaiņas domāšanā – skolas darbības centrā liekot skolēnus un mācīšanos plašākā izpratnē. Mācību saturu un prasmes papildina vērtības, ko patiesi izprot, pieņem un darbībā pierāda katrs, kurš skolā strādā un mācās.

Iekļaujoša skola jeb skola katram bērnam nozīmē atbalstīt ikviena mācīšanos – līdzdalību un mācīšanās mērķu sasniegšanu. Tā nav vērsta tikai uz īpašo bērnu, bet gan uz visiem, akcentējot katra skolēna unikālās īpašības, stiprās puses un to nozīmi mācību procesā. Šāda skola veidojas, ja visa skolas kopiena sadarbojas, īpaši sniedzot atbalstu skolotājiem, palīdz radīt pozitīvu sociālemocionālo klimatu klasē, izmanto iekļaujošas pedagoģijas stratēģiju un visu pušu sadarbību, kā arī īsteno vērtēšanu, kas atbalsta mācīšanos. Tādējādi iekļaujoša skola kļūst par dzīvesveidu, par ko apzināti nav jādomā (Dixon & Lois, 2004).

Ikviena skola var kļūt aizvien iekļaujošāka, pieņemt dažādību un to izmantot, lai bagātinātu mācību procesu, skolotāju un skolēnu pieredzi. **Nepastāv viens pareizais veids, kā radīt iekļaujošu skolu.** Katra skola veido un pilnveido savu iekļaujošas skolas modeli, jo vērtības, vajadzības, resursi un pieredze ir neatkarojama, unikāla kombinācija, kas ļauj īstenot konkrētai vietai piemērotu katra bērna akadēmisku un sociālu izaugsmi.

Tāpat katrai skolai ir atšķirīgs sākuma punkts, kad tiek pieņemts apzināts lēmums doties iekļaujošas skolas virzienā. Piemēram, to var rosināt skolas kopienas lēmums, ņemot vērā skolēnu vajadzības, jo skolā aptvertā skolēnu dažādība prasa mērķtiecīgu skolas virzību iekļaujošas izglītības virzienā. Tas var sākties kā novada vai pilsētas izglītības politikas ierosināts process, ko skola atbalsta un ir gatava īstenot. Tāpat pārmaiņu cēlonis var būt vecāku izteikts priekšlikums, ko atbalsta skolotāji un vadības komanda, kopā meklējot ceļus, kā skolā iekļaut savas apkaimes bērnus.

Lai sniegtu ierosinājumus un palīdzētu ceļā uz iekļaujošu skolu, metodiskais līdzeklis ir veidots kā praktisks palīgs skolu vadības komandām un ikvienam skolas darbiniekam.

Metodisko līdzekli veido divas daļas.

Pirmajā daļā “Kā virzīt skolas kā organizācijas darbu katra bērna atbalstam?” aprakstīti trīs būtiski jautājumi, uz kuriem jāatbild vadības komandai, veidojot iekļaujošu skolu (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018):

- “Kādu skolu kopā veidosim?” – raksturota vienošanās par attīstības virzienu (vīzija, vērtības, mērķi, kopienas izpratne par tiem);
- “Kā veidot komandu un stiprināt personālu?” – mudināts domāt par personāla izaugsmi (darba kvalitāti, mācību vajadzībām, iespējām pilnveidot zināšanas un prasmes u. c.);
- “Kā veidot iekļaujošu skolas kā organizācijas kultūru?” – norādīts par skolas kā organizācijas stiprināšanu, veidojot sistēmas, kas atbalsta iekļaušanu (personāla sadarbību, tradīcijas, partnerību ar vecākiem u. c.).

Aprakstītie piemēri un jautājumi palīdzēs vadības komandām domāt par savu skolas ceļu iekļaujošas izglītības virzienā.

Otrajā daļā “Kā mācībās iesaistīt katru skolēnu?” raksturots, kā atbalstīt visus skolēnus mācību procesā:

- “Kā iepazīt skolēnu mācīšanās vajadzības?” – skaidrots, kā katra bērna iepazīšana, apzinot stiprās puses, intereses, nepieciešamo atbalstu, palīdz izvirzīt ikvienam sasniedzamus mērķus;
- “Kā organizēt diferencētu mācību procesu?” – piedāvāti četri virzieni, kuros skolotājs var strādāt, lai katram bērnam sniegtu iespēju iesaistīties mācību procesā, ņemot vērā konkrēto bērnu mācīšanās un atbalsta vajadzības;
- “Kā vērtēt sniegumu un izaugsmi?” – iekļautas dažādas iespējas, kā skolēnam demonstrēt apgūtās zināšanas un prasmes un ko ņemt vērā skolēnu snieguma un izaugsmes izvērtēšanā, apkopojot un analizējot visus pieejamos datus/informāciju.

Metodiskais līdzeklis palīdzēs veidot priekšstatu par to, kas ir iekļaujoša skola, kā to īstenot skolas un klases līmeņos, iedvesmojot skolas kopienu doties iekļaujošas izglītības virzienā. Teorētisku informāciju papildina praktiski piemēri no dažādām Latvijas skolām. Nodaļu beigās pieejami jautājumi, uz kuriem ieteicams atbildēt, lai izzinātu savas skolas mācīšanās kultūru un izvērtētu turpmākās izaugsmes virzību.

Metodiskais līdzeklis rada iespēju skolu vadības komandām, skolotājiem, vecākiem, kas iesaistīti skolu attīstības plānošanā, un skolu dibinātājiem:

- **domāt** – kāda varētu būt mūsu skola, ejot iekļaujošas izglītības virzienā;
- **vērtēt un plānot** – ko mēs varam darīt, lai skola kļūtu par iekļaujošu skolu.

Piedāvāto ideju praktiskā īstenošanā var palīdzēt citi *Skola2030* izstrādātie metodiskie līdzekļi: “Kā attīstīt caurviju prasmes?”, “Mācību procesa pilnveides atbalsts. Metodiskie ieteikumi pārmaiņu vadītājiem un īstenotājiem skolā”, “Sociāli emocionālā mācīšanās. Nodarbību plāni 1.–12. klasei”, kas atrodami mācību resursu krātuvē: mape.skola2030.lv.

Lai izdodas kļūt par iekļaujošu skolu!

1. Kā virzīt skolas kā organizācijas darbu katra bērna atbalstam?

Principi

- Katram skolēnam piemērota, intelektuāli izaicinoša un bagātinoša, fiziski un emocionāli droša mācību vide skolā veidojas ikdienā, mijiedarbojoties dažādām pusēm. Iekļaujoša skola nav divu skolotāju, atbalsta personāla vai tikai skolas vadības atbildība.
- Skolai ir svarīga skaidra vīzija, vērtības un mērķi, tāpēc attīstības virzienu nosaka, visām pusēm sadarbojoties. Skolas vīzijas, mērķu un vērtību praktiskā īstenošanā ir iesaistīts ikviens.
- Skolas personāls – vadības komanda, skolotāji, atbalsta personāls, tehniskie darbinieki – zina, kāda ir viņu loma un skolā veicamie pienākumi un kā viņu darbība ikdienā sekmē (vai kavē) iekļaujošas skolas veidošanos.
- Lai pieņemtu dažādību un spētu sniegt visiem skolēniem mācību procesā nepieciešamo, skolotāji un vadības komanda darba ikdienā sistēmiski un koordinēti mācās paši un saņem atbalstu.
- Izveidotā atbalsta sistēma rada mācīšanās kopienu, kurā skolotāji un vadība profesionāli attīstās.

Vadības komandas loma ir palīdzēt ikvienam skolas darbiniekam apzināties skolas mērķus un īstenot praktiskas darbības, kas atbalsta un rada iespējas katram iesaistītajam iet vienotā virzienā. Tas nozīmē vadīt, īstenojot trīs funkcijas: 1) formulēt vīziju un mērķus, tos sasniedzot; 2) mērķtiecīgi atbalstīt personāla virzību un izaugsmi, kas ir nepieciešama, lai prasmīgi mācību procesā palīdzētu ikvienam bērnam; 3) veidot iekļaujošas skolas kā organizācijas kultūru.

1.1. Kādu skolu kopā veidot?

Vienošanos par skolas vīziju un mērķiem ieteicams panākt, veicot trīs soļus: 1) ar visām ieinteresētajām pusēm sarunājoties par to, kāda varētu būt skolas vīzija un mērķi; 2) apzinot esošo situāciju; 3) veidojot izpratni par vīziju un mērķiem.

1.1.1. Kā veidot visu ieinteresēto pušu sarunu par skolas vīziju un vērtībām?

Virzība iekļaujošas un atbilstoši katra bērna attīstības iespējām sniedzošas skolas virzienā sākas ar sarunām un diskusijām starp dažādām ieinteresētajām pusēm, raksturojot, kādus **skolēnus, skolotājus, vadības komandu un vecākus vēlētos redzēt** savā skolā. Sarunu laikā ieteicams pārrunāt jautājumus par to, cik atšķirīgi mācās dažādi bērni, piemēram, daloties ar pieredzi, kas skolotājiem bijusi klasē, atklājot piedzīvotās grūtības un to risinājumus, akcentējot ģimenes lomu un iesaistes iespējas.

Lai izvērtētu, cik lielā mērā skola jau šobrīd īsteno iekļaujošu izglītību, iespējams izmantot indikatorus (Booth and Ainscow, 2002), kas aptver trīs dimensijas: 1) iekļaujošas kultūras veidošanu, 2) iekļaujošas rīcībpolitikas radīšanu un īstenošanu skolā un 3) īstenoto iekļaušanas prakšu pilnveidošanu. Piemēram, indikatoros ir formulēts, ka izglītība ir iekļaujoša, ja:

- visus skolēnus un skolotājus uztver kā līdztiesīgus;
- skolas kultūru, politiku un darbību pārveido, lai atbilstu dažādiem skolēniem, kas ir skolas apkaimē;
- samazina šķēršļus mācīšanās procesam un līdzdalībai visiem skolēniem, ne tikai skolēniem ar traucējumiem vai tiem, kuri ietilpst kategorijā “skolēns ar speciālām vajadzībām”;
- skolēnu atšķirības uztver kā resursu, kas atbalsta, nevis apgrūtina mācīšanos.

Šie indikatori var noderēt, formulējot savu vīziju un redzējumu par to, kādu skolu veidosiet. Vairāk par indikatoriem lasiet metodiskā materiāla "Ikviens ir gaidīts skolā" 2. nodaļā "Iekļaujošas pedagogijas principi: ikviens bērns ir vērtība", 10.–19. lpp. (pieejams: https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/2012/metodiskais_materials_ikviens_ir_gaidits_skola.pdf).

Dažādām ieinteresētajām pusēm sarunājoties, svarīgi vienoties par savu redzējumu – aprakstīt vērtības un to, kā tās varēs ieraudzīt skolas ikdienā. Ierosmei piedāvājam piemēru.

Kā atpazīt skolu katram bērnam?

Iekļaujošu skolu var pazīt pēc pazīmēm, kas raksturo mācīšanās vidi.

- **Skolēni un darbinieki skolā jūtas kā savējie.** Visi sveicinās, sarunājas, uzsmaida, pasaka ko uzmundrinošu. Visi vēlas nākt uz skolu.
- **Skolā var ieraudzīt prieku un lepnumu.** Skolēni priecājas un lepojas ar saviem un vienaudžu sasniegumiem. Skolēni ar aizrautību stāsta par padarīto, atklāto, piedzīvoto. Jaunākajās klasēs ir sasniegumu izdimdināšanas rituāli.
- **Skolēni, skolotāji, vecāki novērtē pieliktās pūles, pārvarētās grūtības, ieguldīto darbu.** Skolēni, sastopoties ar sarežģītām situācijām, mēģina rast risinājumu, eksperimentē, ja nepieciešams – prasa palīdzību (un to arī saņem). Viņi zina, ka grūtības ir daļa no mācīšanās, kad izdodas tās pārvarēt, tiek stiprināta griba, un šī pieredze ir noderīga vēlāk, mācoties jebko citu. To apstiprina skolotāju sniegtā atgriezeniskā saite.
- **Skolēnu starpā veidojas draudzīgas attiecības.** Viņi palīdz cits citam, vēlas būt kopā – darbojas grupās, veido kopējus projektus, spēlē sporta spēles, plāno brīvo laiku u. c. Ķircināšana, ja tāda rodas, tiek pamanīta, pārrunāta un novērsta.

- **Grūtības, sarežģījumi, pāridarījumi netiek slēpti.** Sastopoties ar nozīmīgām nesaskaņām, pāridarījumu, konfliktu, puses nomierinās, izvērtē situāciju un ir gatavas meklēt risinājumu. Konfliktus un nesaskaņas vienmēr risina, nevis aizmirst – tas netiek pieļauts.
- **Skolā personāls domā par katru bērnu,** nevis tikai par tiem, kas talantīgi vai pieprasa uzmanību. To var ieraudzīt mācību stundās – diferencētais saturs, apjoms un skolotāju sniegtā atgriezeniskā saite motivē ikvienu skolēnu darbam. Nav t. s. vidējā bērna, kam stunda tiek veltīta.
- **Skolēniem ir pieejams individualizēts atbalsts,** kas atbilst ikviena mācību vajadzībām. Tās ir iespējas mācīties padziļināti un papildus, kā arī apgūt sociāli piemērotu, paša skolēna pārvaldītu uzvedību. Atbalsts palīdz iekļauties mācību stundās, īstenojot personiskos mācīšanās mērķus.
- **Skolā veido atbalsta sistēmas skolotājiem.** Tas nozīmē, ka skolotāji dalās ar savu pieredzi, tai skaitā ar pozitīvo, un piedzīvotajām pārmaiņām. Skolotāji lūdz un saņem atbalstu, lai strādātu ar dažādiem bērniem. Ja nepieciešams, piesaista papildu personālu – skolotāju palīgus vai skolēnu asistentus.
- **Skolotāji un vadība mācās no ikdienas pieredzes skolā.** Tieši stundās piedzīvotā izdošanās, grūtības, kuras risina, izveidotie un praksē pārbaudītie atbalsta mehānismi (kā bērniem, tā skolotājiem) ir visnoderīgākā pieredze. Tāpēc skolā domā par šādas pieredzes gūšanu, apkopošanu un sistematizēšanu, veidojot savu iekļaujošas izglītības stāstu/modeli.
- **Vecāki ir skolas sadarbības partneri.** Tieši tāpēc skolā domā par vecāku iesaisti, ņemot vērā dažādās bērnu un vecāku vajadzības. Būtiski iesaistīt visus vecākus – gan tos, kas ir gatavi aktīvi piedalīties un sniegt atbalstu, gan tos, kuru līdzšinējā pieredze liek izvairīties no skolas. Tāpēc arī vecāki vēlas nākt uz skolu, lai kopā atbalstītu bērnu mācīšanos.
- **Skolai ir daudzveidīgi sadarbības partneri.** Svarīgi atcerēties, ka sadarbības partneri – citas skolas, biedrības un sociālie uzņēmumi, pašvaldības institūcijas, brīvprātīgie u. c. – palīdz sasniegt skolas izvirzītos mērķus: sniedz atbalstu, konsultācijas, rada iespējas mācīties, palīdz risināt sarežģītas situācijas.

1.1.2. Kā novērtēt esošo situāciju?

Šodienas skolas vērtības var ieraudzīt ikdienas darbībā – skolēnu, skolotāju un vadības komandas ierastajā uzvedībā un situācijās, kas raksturo īstenoto mācīšanu un mācīšanos, kā arī vidi klasē un skolā.

Novērotā uzvedība un situācijas var arī palīdzēt apzināt pretrunas starp to, kas rakstīts skolas dokumentos un reālo dzīvi klasē un skolā, un saprast izaugsmes vajadzības. Piemēram, skolā var aprakstīt savstarpējo cieņu un sadarbību kā vērtību, taču ikdienā iespējams novērot neatrisinātas, regulāras nesaskaņas starp daļu skolēniem un skolotājiem vai arī starp dažādu grupu skolēniem. Šī pretruna palīdz atklāt būtiskas vajadzības un noteikt turpmākos attīstības virzienus.

1.1.3. Kā formulēt mērķus un attīstības virzienus?

Kad reālā situācija ir salīdzināta ar vēlmēm, iespējams nosaukt, pamatot un aprakstīt skolas **attīstības virzienu, vīziju un mērķus**, nosakot kritērijus vai pazīmes, kas liecinās par ceļu uz tiem.

Šī posma īstenošana var būt laikietilpīga. Ar komandas rakstīto svarīgi iepazīties visām ieinteresētajām pusēm – skolas darbiniekiem, skolēniem, vecākiem, ja iespējams – pat dibinātājiem. Mērķtiecīgas savstarpējās sarunas ļauj saprast, vai:

- visas puses piekrīt šādai virzībai (varbūt kas ir piemirsts?);
- rakstītais ir saprotams un vienādi interpretēts dažādās grupās;
- katrs iesaistītais zina, kādas viņa darbības palīdzēs īstenot vērtības, vīziju vai mērķus ikdienā;
- ir skaidrs, kad un kā pārliecināties par to, vai attīstība norit noteiktajā virzienā.

Iespējams, pēc sarunām izveidots teksts būs jāpapildina un jāpilnveido, ņemot vērā ieteikumus. Svarīgi, lai visas puses uzņemās atbildību par mērķu sasniegšanu un uzsāk to īstenot.

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Skolas vērtības svarīgi ieraudzīt ikdienišķās situācijās. Pavērojiet, kā skolā visi sasveicinās un kādu nozīmi piešķir sveicienam! Ieklausieties skolēnu, skolotāju, citu darbinieku un vecāku stāstos par skolu! Kādu pieredzi tajos var sadzirdēt?

1.2. Kā veidot komandu un stiprināt personālu?

Skolu iekļaujošā virzienā vada komanda, kas īsteno vīziju un mērķus. Komandai, kuras mērķis ir sasniegt un iekļaut katru bērnu, ir divas atbalsta funkcijas: 1) **sekmēt un nodrošināt priekšnoteikumus par visu skolēnu mācīšanos**; 2) **sniegt atbalstu skolotājiem** šī procesa īstenošanā, virzot skolu iecerētajā attīstības virzienā.

Komandas sastāvu nosaka **skolā pieejamie cilvēkresursi**. Svarīgs skolas vadības uzdevums ir īstenot dalītu līderību, proti, atbildību par skolā īstenoto iekļaušanu nodalīt starp dažāda līmeņa profesionāļiem, kas pieejami skolā. Galvenais, lai šie darbinieki ir ieinteresēti skolas attīstībā un pieņem izvēlēto izaugsmes virzienu.

Vienā skolā komandu var veidot sociālais pedagogs kopā ar metodisko komisiju vadītājiem un vadītāja vietnieku audzināšanas jomā. Citā skolā komanda var sākties ar skolotāju, kuram ir nozīmīga pieredze dažādo skolēnu izglītošanā un kuru augstu vērtē kā audzinātāju un mācību priekšmeta skolotāju. Viņam var uzticēt komandas veidošanu, ņemot vērā skolā esošos cilvēkresursus. Vēl kādā skolā iekļaujošas izglītības komanda izveidojas no skolas vadības grupas, tai piesaistot citus speciālistus. Tātad komandas sastāvs var būt dažāds, bet svarīgi, ka sarunas par šiem jautājumiem ikdienā notiek skolas vadības komandas līmenī, tādēļ regulārajās iestādes vadības apspriedēs un procesos ir ieteicams iekļaut kādu no šīs komandas pārstāvjiem.

1.2.1. Kā veicināt personāla izaugsmi?

Lai īstenotu izvirzītos mērķus, iekļaujošā skolā (vadības) komandai, sadarbojoties ar personālu, nepieciešams **skaidri definēt, ko sagaida no katra profesionāļa**, tai skaitā no skolotājiem, atbalsta personām, vadības, tehniskā personāla. Ieceres ir saistītas ar skolas vīziju – tās ietver sagaidāmās darbības, kas ļauj īstenot vīziju.

“Mūsu skolā viens no logopēda uzdevumiem ir palīdzēt bērniem ar valodas attīstības traucējumiem, lai var mācīties klasē kopā ar vienaudžiem. Tas nozīmē, ka logopēds iepazīst bērnu vajadzības, strādājot individuāli vai mazajās grupās, un attīsta prasmes, kas bērnam nepieciešamas darbam klasē. Logopēds arī atbalsta skolotāju – palīdz veidot atgātnes, vārdnīcas, diferencēt uzdevumus. Ir klases, kur tieši logopēds latviešu valodā darbojas kā otrs skolotājs, palīdzot tikt galā ar mācību uzdevumiem bērniem, kas nav pietiekami patstāvīgi.”

Direktora vietniece

Kad zināms, ko sagaida no katra profesionāļa, ieteicams pārraudzīt, **novērtēt skolotāju profesionālās pilnveides vajadzības** un atbalstīt katra **skolotāja profesionālo izaugsmi**, lai skolotāji var mācīties strādāt ar katru skolēnu/visiem skolēniem.

Lai skolā attīstītu iekļaujošo izglītību, arī pedagogiem svarīgi pilnveidot savas zināšanas un prasmes, piemēram, šādos virzienos: personāla savstarpējā sadarbība skolēnu atbalstīšanai, mācību procesa diferencēšana, darbs ar bērniem, kuriem ir izaicinoša uzvedība (Theoharis, Causton, 2015), stratēģijas pozitīvas uzvedības atbalstam, iekļaujošas klases vadība, atbalsts skolotājam darbā ar ģimenēm (Faragher et. al., 2020). Pedagogi, identificējot savas mācīšanās vajadzības, atbilstoši veido profesionālās izaugsmes plānus.

Domājot par izaugsmi skolā, būtiski meklēt atbildes uz jautājumiem, kas saistīti ar personāla izaugsmi.

- Kad un kā īstenot skolotāju profesionālās izaugsmes vajadzību apzināšanu?
- Kā un kur skolotāji pilnveidos nepieciešamās (apzinātās) zināšanas un prasmes?
- Kā pārliecināties, ka prasmes ir pilnveidotas?

“Precizējot skolotāja lomu un uzsākot skolotāju mācīšanos, var atklāties, ka daļa skolotāju nevēlas strādāt iekļaujošā skolā. To var skaidrot dažādi – vieni ir pieraduši, ka skolēnus dala grupās pēc spēju līmeņa, citiem trūkst nepieciešamās prasmes un nav vēlēšanās tādas iegūt, vēl citiem nav pieredzes, tāpēc viņi jūtas nobijušies, sastopot dažādus bērnus. Pārrunājot šos jautājumus ar kolēģiem, veidojas skaidrāks priekšstats par katra skolotāja turpmāko vēlēšanos augt un mācīties. Nevajag baidīties, ja, ejot iekļaujošas skolas virzienā, darbinieku sastāvs mainīsies. Skolotāji, kas paliek, ir atvērti, gatavi sarunāties un mācīties, nebaidās eksperimentēt un prasīt padomu.”

Skolas direktore

Skolotāju un vadības mācīšanās procesā būtiski apzināti veidot **profesionāļu kopienu, kas regulāri analizē** skolas ikdienā īstenotās iekļaujošās prakses un savstarpējo sadarbību, atbalstu. Tāpēc jāatrod laiks savstarpējām, mērķtiecīgām sarunām, kas nostiprina skolotāju prasmes strādāt ar ikvienu skolas bērnu.

Vairāk par skolotāju mācīšanās vajadzību noteikšanu un mērķtiecīga atbalsta plānošanu lasiet *Skola2030* materiāla “Mācību procesa pilnveides atbalsts. Metodiskie ieteikumi pārmaiņu vadītājiem un īstenotājiem skolā” 3. nodaļā, 22.–42. lpp. (pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/5949>).

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Izvērtējiet skolotāju attieksmi pret pašizaugsmi! Ko viņi dara un saka, saņemot informāciju par plānotām mācībām vai supervīziju? Par ko skolotāji runā cits ar citu? Nebaidieties pārrunāt redzēto ar kolēģiem, raksturojot paša izjusto un kolēģa demonstrēto attieksmi!

1.2.2. Kā paplašināt atbalsta personāla komandu?

Skolotāja atbildīga attieksme pret savu darbu – vadītās mācību stundas, īstēnotie klasvadības paņēmieni, komunikācija ar skolēniem, sarežģītu situāciju risināšana – rada plašākas iespējas mācīties visiem, un to novērtē skolēni, vecāki un kolēģi. Taču, sastopoties ar dažādību, skolotājam bieži ir nepieciešams atbalsts, vadot mācību stundas. Tāpēc vadības komandas uzdevums **ir rast iespējas izmantot pieejamos cilvēkresursus un piesaistīt papildu resursus**. Skolās, ņemot vērā pieejamos resursus un katra speciālista kvalifikāciju, var piesaistīt citus speciālistus – skolotāja palīgus un skolēnu asistentus.

Tā, piemēram, **skolotāja palīgs**:

- palīdz skolēniem iesaistīties mācību procesā, noturēt uzmanību, pabeigt uzskaites uzdevumus, plānot nākamās darbības u. c.;
- atbalsta skolotājus darbā ar skolēniem, kam raksturīgi uzvedības traucējumi, palīdzot nomierināties vai ievērot klases noteikumus;
- atbalsta skolēnus ar disleksiju/disgrāfiju (lasa priekšā, palīdz skolēniem pierakstīt viņu domas u. tml.);
- vēro un atbalsta skolēnu sociāli emocionālās vajadzības;
- sniedz atgriezenisko saiti skolēniem un raksturo skolēnu mācīšanos skolotājiem;
- palīdz organizēt starpbrīžus.

Tāpat arī skolotāja palīgs piedalās visās skolotājiem nodrošinātajās mācībās un atbalsta pasākumos (piemēram, audzinātāju/skolotāju sarunās par skolēnu izaugsmi, supervīzijās).

Savukārt, ja iekļauj bērnus ar funkcionāliem traucējumiem, skolas darbinieku komandu papildina **skolēnu individuālie asistenti**. Asistentam ir nepieciešams palīdzēt saprast, kāda ir viņa loma bērna atbalstīšanā, lai veicinātu akadēmisko izaugsmi, attīstītu saskarsmes prasmes, emociju un domu apzināšanos un pārvaldību, palīdzētu skolēnam kļūt patstāvīgākam. Tāpēc iespējams izmantot šādus atbalsta veidus:

- vērot citu bērnu asistentus praktiskā darbībā (arī citā skolā);
- piedalīties skolotāju tālākizglītībasursos;

- pārrunāt dienas notikumus ar noteikto atbalsta personālu;
- veidot atbalsta grupas/supervīzijas tieši asistentiem.

Skolotāju komandu skolā, kas atvērta visiem bērniem, atbalsta **tehniskais skolas personāls**. Patiešām ir būtiski, ka gan skolas autobusa šoferis, gan garderobes dežurants, gan saimnieces ēdnīcā prot sarunāties un ieraudzīt bērnu vajadzības. Ļoti bieži tieši šie cilvēki, satikti no paša rīta, dod pirmo impulsu, kas mudina doties uz mācību stundām un aktīvi tajās piedalīties. Līdz ar to komandas viens no uzdevumiem ir izglītēt tehnisko personālu par viņu lomu skolas kopienā un bērnu izglītības pieredzes veidošanā.

1.3. Kā veidot iekļaujošu skolas kā organizācijas kultūru?

Sākot veidot iekļaujošas skolas kā organizācijas kultūru, skolas komandai ieteicams rast atbildes uz jautājumiem, kas saistīti ar to. Tālāk daži piemēri, bet jautājumu sarakstu ieteicams paplašināt, izvēloties pašiem nozīmīgu virzienu.

- Kā mācību satura apguvi savstarpēji saskaņot un pielāgot dažādajiem skolēniem?
- Kā mācību procesā atbalstīt katru skolēnu?
- Kādi būs mūsu skolas īpašie pasākumi, tradīcijas?
- Par kādiem jautājumiem un kā īstenot sadarbību skolā un ārpus tās?

Komandai, strādājot izvēlētajos virzienos, rodas pieredze un **veidojas sistēmas bērna atbalstam, kā izmantot uzkrāto pieredzi**. Tā skola kā organizācija top stiprāka, jo tās paspārnē top noteiktas prakses jeb ierastas darbības, kas rada iespējas mācīties visiem bērniem, ņemot vērā ikviena skolēna mācību vajadzības.

1.3.1. Kā saskaņot un dažādiem skolēniem pielāgot mācību saturu?

Lai skolēnu pieredzi skolā padarītu mazāk sadrumstalotu pa dažādiem mācību priekšmetiem, bet tieši pretēji – apgūstamais mācību saturs radītu vienotu kopskatu un skolēni stundās varētu izmantot arī citos priekšmetos apgūto, skolotājiem jāsapņo savi plāni. Jāņem vērā, ka bērni mācās atšķirīgi – viņiem ir atšķirīgas

priekšzināšanas, var būtu vajadzīgs atšķirīgs laiks, lai izprastu jauno informāciju, vieni izmanto vizuālus atbalsta rīkus, lai saprastu un atcerētos, citiem pietiek dzirdēto izmēģināt darbībā. Skolas komandai ir jāmeklē atbildes uz jautājumu, kā praktiski īstenot dažādotu mācīšanās procesu. Ierosmei piedāvājam jautājumu piemērus, kas var **palīdzēt komandai domāt par mācību satura apguves saskaņošanu un pielāgošanu** visiem skolas skolēniem.

- Kā skolotāji sadarbojas un saskaņo dažādu mācību priekšmetu tematu secību, lai vienā laikā vai secīgi runātu par līdzīgiem vai saistītiem sasniedzamajiem rezultātiem, tā atvieglojot mācību satura izpratni un sniedzot iespējas mācīties padziļināti?
- Kā skolotāji dalās ar pieredzi veiksmīgā mācību satura pielāgošanā dažādiem bērniem? Varbūt nepieciešams izveidot sistēmu, kurā skolotāji dalās ar pozitīvo, iedrošina un atbalsta citus pamēģināt?
- Kā ņemt vērā dažādu skolēnu vajadzības, saskaņojot gada tematisko plānu un skolotāju sadarbību? Kurš skolotājs pārliecināsies par to, vai šajā mācību gadā katram skolēnam būs iespēja izmantot savas stiprās puses, talantu un spējas?
- Kādi cilvēkresursi ir pieejami skolā, lai atbalstītu skolotājus mācību satura pielāgošanai dažādiem bērniem? Varbūt metodīķis, speciālās izglītības skolotājs, logopēds var palīdzēt dažādot stundā paredzētos uzdevumus?
- Kādi metodiskie materiāli, vizuālie uzskates līdzekļi, spēles vai tiešsaistes rīki u. c. materiāli, kas palīdz skolēniem izprast mācību saturu un apgūt nepieciešamās prasmes dažādos līmeņos, mums ir pieejami? Varbūt nepieciešams paplašināt pieejamo materiālu/metodikas klāstu?
- Kā izcelt skolēnu mācību sasniegumus klasē, kur mācās tik dažādi skolēni? Vai mūsu skolotāji prot ieraudzīt katra skolēna stiprās puses, tās novērtēt un izmantot ikdienas mācību darbā? Kā skolotāji sniedz atgriezenisko saiti?
- Kāds individuālais atbalsts ir pieejams dažādiem skolēniem (tai skaitā talantīgajiem) mācību satura apguvē? Piemēram. Vai talantīgajiem skolēniem ir iespējas mācīties papildus vai padziļināti? Vai bērniem, kas atgriezušies Latvijā, ir nodrošināts atbalsts valodas apguvei? Kā skolā gūst pārliecību, ka sniegtais atbalsts piemērots skolēnu vajadzībām?

“Mūsu skolā ir skaidri nošķirtas atbildības. Katra skolotāju metodiskā komisija atbild par to, lai savāktu un izplatītu pieredzi, kā strādāt ar dažādiem skolēniem, viņus visus iesaistot. Tā matemātiķi veido uzdevumu krājumus atbilstoši līmeņiem, tai skaitā matemātiskās spēles, valodnieki veido atgādnis un eksperimentē ar to, kā palīdzēt saprast tekstu dažādiem bērniem, dabaszinībās, fizikā, ķīmijā skolotāji rada piemērus, kā bērni var piedalīties dažādu līmeņu mācību uzdevumos, kas attīsta pētnieciskās prasmes. Mēs mēģinām mācīties paši no savas pieredzes. Procesā skolotāji var izmantot atbalsta personālu (speciālo un sociālo pedagogu, psihologu, logopēdu) konsultācijām, stundu vai konkrētu bērnu vērošanai, lai konstatētu, kas darbojas, kas vēl vajadzīgs. Par padarīto runājam skolas sanāksmēs. Esam atklājuši – mums dažās klasēs atsevišķos priekšmetos ir vajadzīgs skolotāja palīgs, domājam to lūgt pašvaldībai.”

Vidusskolas direktores vietniece

1.3.2. Kā virzīt un atbalstīt katru skolotāju?

Domājot par mācību procesu, svarīgi apzināt veidus, kā **atbalstīt skolotājus** ikdienā, lai viņu darbs ar dažādiem skolēniem ļautu sasniegt plānotos sasniedzamos rezultātus un pašu izvirzītos mērķus. Jāņem vērā, ka **dažādu sarežģītu jautājumu risināšana**, ar ko skolotāji sastopas stundā, **ir visas skolas**, nevis viena pedagoga **atbildība**. Tajā pašā laikā skolotājs ir atbildīgs par savu profesionālo izaugsmi un risinājumu meklēšanu, sadarbojoties ar kolēģiem.

Komandai var palīdzēt atbilstoši jautājumi, kas saistīti ar mācību procesu un skolotājiem nepieciešamo atbalstu.

- Kā komanda/speciālisti atbalsta skolotājus, lai viņi varētu iepazīt savus skolēnus – apzināt stiprās puses, īpašības, talantus/spējas, mācību vajadzības un dalīties ar šo informāciju? Tās var būt individuālas sarunas ar bērniem un vecākiem, mērķtiecīga dažādu skolotāju īstenošana skolēnu vērošana savās stundās, kam seko kopējas skolotāju sarunas u. c.
- Kā sadalīt atbildību par dažādo skolēnu izaugsmes veicināšanu starp skolā pieejamo personālu – audzinātāju, skolotājiem, atbalsta personālu, vadību u. c.? Svarīgi atcerēties, ka bērniem nepieciešamo prasmju attīstīšana nav tikai klases audzinātāja uzdevums. Tieši tāpēc nepieciešams radīt sistēmu, vienojoties, kā

dažādi skolotāji sadarbosies un klases ietvaros bērniem mācīs ievērot noteikumus, plānot darbu norisi, sekot līdzi padarītajam u. c.

- Kā pielāgot mācību fizisko vidi klasē katra bērna vajadzībām, domājot par bērniem ar uzvedības traucējumiem, sensori jūtīgiem bērniem, bērniem ar nepieciešamu valodas attīstību u. tml.?
- Kā atbalstīt skolotājus situācijās, ar ko viņi sastopas ikdienā klasē? Kā radīt iespējas no šīm situācijām mācīties? Kā veidot sistēmu, kurā skolotāji nevis tikai sūdzētos, bet mērķtiecīgi prasītu palīdzību un izmantotu piedāvātos rīkus un risinājumus?
- Kā konstatēt izdošanos, dalīties ar to kolēģu starpā un uzkrāt pieredzi? Kā mērķtiecīgi veidot skolā uzskatu, ka pedagogi, savstarpēji sadarbojoties, rod labākos risinājumus dažādām sarežģītām situācijām klasē?

“Mans kā metodiķes uzdevums ir piedalīties stundu vērošanā, lai atbalstītu skolotājus praktiskā darbā ar bērniem. Es vēroju visu bērnu līdzdalību, apzinot tos, kuriem nepieciešams papildu atbalsts, lai aktīvi iesaistītos. Visbiežāk skolēniem vajag vienkārši īstenojamu palīdzību – īsu skolotāja atgriezenisko saiti, uz lapas tieši viņam uzrakstītu stundā veicamo uzdevumu sarakstu, atgādnē par uzvedību klasē. Mēs kopā ar skolotāju to izdarām, un es palīdzu skolotājiem ieraudzīt pārmaiņas – skolēns ilgāku laiku koncentrējies darba uzdevuma veikšanai; skolēns kļuvis patstāvīgāks. Nebaidos teikt – skolotāji gaida mani atnākam, citreiz pat saka: sen neesi bijusi, atnāc. Tātad viņi man uzticas, un mūsu kopējā sadarbība palīdz organizēt mācīšanos klasē.”

Sākumskolas metodiķe

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Pavērojiet skolotājus! Kā skolotājs, beidzis mācību stundu, to raksturo kolēģiem? Ar ko viņš lepojas? Kā rīkojas, sastopoties ar neizdošanos? Kādus jaunājumus viņš uzdod kolēģiem? Kādās situācijās skolotājs prasa palīdzību? Kas un kad viņam var palīdzēt?

1.3.3. Kā veidot iekļaujošus pasākumus un tradīcijas?

Iekļaujošā skolā arī plānotie un īstenotie skolas pasākumi un **tradīcijas rada iespēju paust skolas vērtības praktiskā darbībā**. Šie pasākumi var būt saistīti ar mācību satura apguvi, tostarp arī ārpus klases robežām, tā dodot iespēju **skolēniem attīstīt un izpaust savas stiprās puses**, piedzīvot pozitīvas emocijas un kopā būšanu. Būtiski dot iespēju skolēniem radīt pasākumus pašiem, pamazām mazinot skolotāja ieguldījumu vai līdzdalību.

Izvērtējot skolas īstenotos pasākumus vai plānojot jaunus, varat izmantot rosinošus jautājumus.

- Kā skolēni raksturo tradicionālo/ierasto pasākumu? Vai viņi visi gaida tā norisi? Kāpēc?
- Kā pasākums ir saistīts ar skolēniem nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvi/ mācību saturu?
- Kāda ir pasākuma/projekta pievienotā vērtība? Ko skolēni mācās/iegūst šajā procesā un rezultātā? Vai pasākums rada iespējas mācīties to, kas ir nozīmīgi?
- Vai pasākumā/projektā var piedalīties jebkurš skolēns? Kā mēs par to varam uzzināt? Kā pasākumu veidošanas procesā un projektu īstenošanā varam iesaistīt ne tikai aktīvos, zinošos, ieinteresētos, bet dažādus skolēnus?
- Vai, pārskatot esošo pasākumu plānu, katram skolēnam ir radītas iespējas piedalīties vismaz vienā pasākumā, izmantojot savu talantu, personības īpašības, stiprās puses?
- Kā skolā apkopo pieredzi, ko skolēni iegūst no līdzdalības skolas vai klases organizētos pasākumos, lai pārliecinātos, ka izvirzītie mērķi ir sasniegti?

“Mūsu sākumskolā ir tradīcija – Ziemassvētku uzvedumā piedalās visi skolas skolēni, kas paši rada uzvedumu. Tā viņi gūst pārliecību par savām stiprajām pusēm un pieredzi liela mēroga projekta izstrādē un īstenošanā kopā ar vienaudžiem. Viss sākas ar to, ka tiek radīts kopējs stāsts. Skolēni kopā ar audzinātāju vai latviešu valodas skolotāju rada tekstus atbilstoši savas klases noteiktam tematam. Piemēram, tas var būt ceļojums, un katra klase iztēlojas savu ceļojumu, to apraksta un ataino, ņemot vērā dažādos klases skolēnus. Tas var būt stāsts, ko katra klase maina un pilnveido, pārceļoties uz dažādiem laikiem un norises vietām. Balstoties uz šo stāstu, klase kopīgi veido un uzved uzvedumu, ko rāda skatītājiem – pārējiem skolēniem. Uzvedumam atvēlētais laiks nav ilgs – 10 minūtes –, taču tas ir pietiekami ilgs, ja domā par katru minūti un katru skolēnu.

Stāsts tiek veidots kopā, katram skolēnam piekrītot lomai vai tēlam, ko attēlot. Ja klasē ir skolēni, kas vēl nejutas droši kāpt uz skatuves (parasti tie ir bērni, kas nesen mainījuši skolu), viņiem tiek uzticēti citi būtiski uzdevumi – videomontāžu sagatavošana, fona prezentācijas vadīšana.

Pēc uzveduma audzinātāja ar bērniem izanalizē notikušo – gan gatavošanos, gan pašu uzstāšanos. Bērni saprot, ko ir mācījušies – radoši domāt un rīkoties, plānot, pārvarēt nedrošību, izķepuroties no negaidītām pārmaiņām. Tas ir pasākums, ko gaida visi!”

Direktora vietniece

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Padomājiet par tuvāko plānoto pasākumu skolā! Vai skolēni un skolotāji zina, kāpēc skolā notiek tieši šis pasākums? Vai viņi var pateikt, ko tas dod skolēniem, skolotājiem, skolai? Vai skolas pasākumos iesaista visus skolēnus? Kāpēc?

1.3.4. Kā veidot attiecības ar plašāku kopienu?

Veidojot ciešu partnerību ar vecākiem, kopienu un plašāku sabiedrību, skola iegūst sadarbības partnerus un resursus, kas noder skolas ikdienā. Komandas uzdevums ir apzināt skolas dažādās vajadzības un meklēt iespējas tās atbalstīt, izmantojot ārpus skolas pieejamos resursus.

Vecāki ir primārie skolas sadarbības partneri. Viņi pazīst savus bērnus, tāpēc daudzas ģimenes meklē veidu, kā atbalstīt skolēnu mācīšanos. Tajā pašā laikā ir iespējams, ka vecāki sociāli ekonomisku, līdzšinējās pieredzes un citu iemeslu dēļ nav gatavi sadarbībai. Tad komandas uzdevums ir domāt, kā uzsākt veidot partnerību ar vecākiem.

Tālāk daži jautājumi, kas var rosināt pārdomas par sadarbību ar vecākiem.

- Kā mēs esam vecākus iesaistījuši līdz šim? Kādu vecāku atbalstu un palīdzību esam pieredzējuši? Kas šajā procesā un rezultātā bija vērtīgs, turpmāk izmantojams?
- Kā mēs varam paplašināt veiksmīgo sadarbības pieredzi?
- Kāda veida atbalsts vecākiem būtu nepieciešams, lai viņi kļūtu par nozīmīgākiem sadarbības partneriem?
- Vai skolā ir skaidras abu pušu sadarbības robežas (kā vecāki var atbalstīt skolēnu, kas ir skolas un skolotāju kompetence)?

Vairāk par paņēmieniem, kā veidot veiksmīgu sadarbību ar vecākiem, lasiet *Skola2030* metodiskā līdzekļa “Mācību procesa pilnveides atbalsts. Metodiskie ieteikumi pārmaiņu vadītājiem un īstenotājiem skolā” 4. nodaļā, 42.–54. lpp. (pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/5949>).

“Es savu dēlu pazīstu vislabāk. Viņam ir Aspergera sindroms. Gudrs puika, viņam padodas viss. Taču nezinātājs var padomāt, ka viņš mēdz būt neaudzināts vai slinks. Es katrai jaunajai skolotājai pastāstu, kāpēc viņš uzvedas tieši tā. Man ir svarīgi nodibināt kontaktu ar dēla skolotājām, man prieks, ka to varu darīt. Piemēram, es skolotājiem stāstu, ka viņš nesaprot, kāpēc jāraksta viss uzdevums, ja atrisinājums ir galvā un uzreiz uzrakstāms. Viņš var neiesaistīties, ja uzdevums šķitīs par vienkāršu. Tādā gadījumā jāpiedāvā vairāk uzdevumu, kur ir arī izaicinājumi. Visas sociālās prasmes viņš neapgūst dabiski, bet gan iemācās, viņš apmeklē saskarsmes grupas vienaudžiem. Pieaugušajam jāskaidro, kā un kāpēc uzvesties dažādās situācijās. Skolotāji man var zvanīt, es ar bērnu pārrunāju gan situācijas, gan uzdevumu veikšanu.”

Mihaila mamma

Citu skolu pieredzes izzināšana – izveidotā atbalsta sistēma bērniem un skolotājiem, skolotāju profesionālās izaugsmes veicināšana, sadarbība ar vecākiem – var būt noderīga, veidojot skolu katram bērnam. Iespējams, skola, ar ko sadarbojaties, gatava sniegt atbalstu, piemēram, ļaujot skolotājiem vērot stundas, skolotāju palīgiem apgūt/pārrunāt pienākumus un to izpildes īstenošanu. Dalīšanās pieredzē ir noderīga arī devējiem – tā palīdz labāk apzināties skolā īstenoto pasākumu mērķus, radīto ietekmi, resursus, kas ieguldīti un joprojām pieejami. Tāpēc tas ir abpusējs ieguvums, kas jāizmanto.

Vairākas **nevalstiskās organizācijas/biedrības, sociālie uzņēmumi** dibināti, lai atbalstītu bērnu un skolotāju izaugsmi, veidojot izglītojošus materiālus, piedāvājot bezmaksas nodarbības un to ciklus.

Brīvprātīgie/studenti praksē ir resurss, ko izmantot, lai atbalstītu konkrētus skolēnus un skolotājus. Kad zināmas brīvprātīgo/studentu stiprās puses, viņi var palīdzēt organizēt brīvo laiku starpbrīžos, atbalstīt un mācīties atbalstīt skolēnu mācīšanos stundas laikā u. tml.

Speciālisti, kas pieejami ārpus skolas, piemēram, pašvaldības, valsts un privātajās struktūrās (mākslas, mūzikas, drāmas terapii, audiologopēdi, ergoterapeiti, fizioterapeiti, klīniskie psihologi, Montesori skolotāji u. c.), palīdz attīstīt bērniem nepieciešamās mācīšanās un sociālās prasmes, gūt pārliecību par savām

spējām utt. Daudzi speciālisti ir atvērti sadarbībai ar skolu un palīdz risināt skolā apzinātās bērnu vajadzības.

Sadarbojoties ir svarīgi domāt un rast atbildes uz dažādiem ar sadarbību saistītiem jautājumiem. Tālāk daži piemēri, mudinot jautājumu sarakstu pielāgot atbilstoši situācijai.

- Kādi papildu resursi mums ir nepieciešami? Kur tos iespējams iegūt? Kurš par to atbildēs/kurš to īsteno?
- Kādas citas organizācijas varētu būt mūsu sadarbības partneri, kas mums var palīdzēt īstenot izvēlēto darba virzienu, atbalstīt, ieraudzīt vajadzības u. c.?
- Kā līdzīgas situācijas risina citas skolas? Vai šī pieredze mums būtu noderīga? Vai apkārtnē ir kādas organizācijas/speciālisti, kas var palīdzēt risināt šos jautājumus?
- Kādas prasmes mūsu skolēniem ir nepieciešamas, vai mēs skolā varam tās pietiekami attīstīt? Kāds atbalsts mums ir nepieciešams, lai prasmes pietiekami attīstītu?

Dažādie sadarbības partneri veido tīklojumus, apmainās ar zināšanām, pieredzi un savstarpēji bagātinās, tāpēc partnerība ir abpusēji nozīmīga. Šajā procesā vadības komandai ir jādomā, kā pārraudzīt sadarbību, lai izvairītos no atbildības atdošanas citiem, tā vietā apzinot dažādo partneru ieguldījumu skolas/skolēnu attīstībā.

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Kurš skolā atbild par sadarbību ar dažādām ieinteresētajām pusēm (vecākiem, speciālistiem, organizācijām u. c.)? Kurš izvērtē to, cik sekmīgi veidojas un noris šī sadarbība? Kā mēs uzzinām, kādi mums nepieciešamie resursi ir pieejami ārpus skolas? Vai mēs tos protam izmantot?

2. Kā mācībās iesaistīt katru skolēnu?

Principi

- Skolas personāls iedvesmo, virza un atbalsta ikvienu bērnu, ticot, ka katrs skolēns var sasniegt sev nozīmīgus, augstus mērķus.
- Labvēlīga sociāli emocionālā vide klasē palīdz sasniegt katru skolēnu. Tieši tāpēc skolotājiem ir būtiski mērķtiecīgi to veidot un novērtēt.
- Skolā skolēnus iepazīst, apzinot stiprās puses, talantus un mācīšanās vajadzības. Iegūto informāciju izmanto, plānojot un organizējot mācīšanos visās jomās.
- Skolotāji zina un prot (vai arī mācās) izmantot dažādus skolēnu mācīšanos atbalstošus paņēmienus:
 - sasaista dažādo mācību priekšmetu/jomu saturu;
 - dažādo uzdevumus un izaicinājumus;
 - rada iespējas dažādi demonstrēt zināšanas un prasmes;
 - māca izmantot palīg līdzekļus/atbalsta materiālus, lai skolēni kļūtu aizvien patstāvīgāki, attīsta pašvadītas mācīšanās prasmes;
 - iekārto klases telpu atbilstoši bērnu un mācību vajadzībām.
- Skolā seko ikviena bērna izaugsmei, sniedzot pozitīvu atgriezenisko saiti, kas raksturo sniegumu un mācīšanos, un piedāvājot turpmākos izaicinājumus. Skolēns redz savus personiskos un mācību sasniegumus. Tos atzinīgi novērtē gan katrs pats, gan skolotājs, gan klasesbiedri.

2.1. Kā klasē veidot emocionāli drošu un atbalstošu vidi?

Katra bērna atbalstīšanā ir svarīgi veidot sociāli un emocionāli drošu vidi – iepazīt bērnus, lai turpmāk atbalstītu katru mācīšanās vajadzības, vērtējot skolēnu sniegumu un izaugsmi.

Veidot klasē vidi, kas ir sociāli un emocionāli droša un veicina mācīšanos, ir uzdevums, kuram jāvelta īpaša skolotāju uzmanība. Lai to īstenotu, ieteicams darboties noteiktos virzienos (Rokasgrāmata, 2020).

- **Veidot cieņpilnas attiecības ar skolēniem.** Mācību metožu izvēle, kas ļauj iesaistīties un darboties stundā jebkuram bērnam, pozitīvas atgriezeniskās saites sniegšana katram, paldies sacīšana par skolēnu paveikto, kopā piedzīvoto – tas palīdz veidot attiecības, kurās var novērot savstarpējo uzticēšanos un cieņu.
- **Modelēt uzvedību, kas demonstrē sociālās, emociju un domu pārvaldības un citas prasmes.** Sarunas ar skolēniem par situācijām, kas skolotājam stundās rada pozitīvas emocijas – prieku, gandarījumu – vai arī vilšanos, māca bērniem pieņemt dažādās emocijas un apzināt situācijas. Uzslavējot bērnu pozitīvo uzvedību (spēju pabeigt darbu līdz galam, savstarpējo palīdzību u. tml.), skolotājs māca novērtēt citam citu, pamanīt un sarunāties par labo, kas noticis. Redzot nesaskaņas un konfliktus, pazemojošu uzvedību, skolotājam ir būtiski iesaistīties un palīdzēt tās risināt, jo tikai tā skolēni var sākt/turpināt apgūt prasmes tikt galā ar līdzīgām situācijām pastāvīgi.
- **Radīt pozitīvu noskaņojumu, stundu uzsākot un pabeidzot.** Sākot stundu, skolotāji veido personisku kontaktu ar skolēniem – ar katru individuāli sasveicinoties īpašā veidā. Daļa skolotāju to dara no rīta vai pirms savas stundas – starpbrīdī, piemēram, kādu uzrunājot, apjautājoties, kā iet, citu pasveicinot, citam pamācot ar galvu. Skolēni redz, ka viņi ir ievēroti, to atzinīgi novērtē un ir gatavi darbam.

Stundas noslēgumā ir svarīgi uzdot jautājumu un sadzirdēt skolēnu atbildes par to, kā viņi jūtas, ko viņi ir iemācījušies, kas jāturpina darīt nākamajā tikšanās reizē vai mājās. Tā skolēni pabeidz šo darba posmu un ir sagatavojušies turpmākajam.

- **Veidot mājīgu un ērtu klases fizisko vidi.** Domāt par to, kā skolēni var mijiedarboties, mācīties kopā – kāds ir solu novietojums un iespējas sazināties. Pārliicināties, vai katrs var ieraudzīt un izmantot klasē izvietotās mācību procesa atgādnēs. Mājīgu vidi, kurai skolēni vēlas piederēt, palīdz arī veidot personiski nozīmīgi projekti, kas īstenoti kopā ar vienaudžiem, un to vizualizācijas.

- **Vienoties par klases noteikumiem un mācīties tos ievērot.**

Skolas un klases noteikumi skaidri nosaka skolēnu vēlamu uzvedību dažādās situācijās un vietās. Tie nav pašsaprotami – par noteikumiem skolotājiem un skolēniem ir savstarpēji jāvienojas, tiem jābūt vizuāli redzamiem, tāpat arī katram skolotājam ir jāatvēr laiks noteikumu apgūšanai darbā ar klasi. Noteikumi var aptvert tādus “sīkus” ikdienas jautājumus kā klasesbiedru sarunāšanās laiks, piemērots emociju paušanas veids, iespējas nomierināties, lai veiktu turpmāko darbu, savstarpēja palīdzēšana u. tml.

Par emocionāli un sociāli drošas, uz attiecībām vērstas mācību vides veidošanu vairāk lasiet materiālā “Rokasgrāmata: Metodiskie paņēmieni skolēnu sociāli emocionālo prasmju novērtēšanai skolā”, 41.–46. lpp. (pieejams: https://www.visc.gov.lv/sites/visc/files/data_content/rokasgramata_met_pan_sem1.pdf).

Labas skolēnu un skolotāju savstarpējās attiecības ir priekšnoteikums, lai īstenotu iekļaujošu pedagogiju, mācību procesā ņemot vērā ikviena klases bērna vajadzības.

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Vai mūsu skolā ir svarīgas savstarpējās attiecības un savstarpējā cieņa? Kādās situācijās to var ieraudzīt? Vai tā domā visi – skolēni, vecāki, skolotāji, vadības komanda? Ja skolotāji mēdz teikt, ka “tie skolēni neciena skolotājus”, kādā veidā skolotāji palīdz bērniem saprast, ka viņu uzvedība var sāpināt? Vai var atrast pierādījumu tam, ka skolotāji pauž cieņu pret skolēniem, neskatoties uz viņu nesenajiem pārkāpumiem?

2.2. Kā iepazīt skolēnu mācīšanās vajadzības?

Jebkurā klasē bērniem ir dažādas mācīšanās vajadzības – vieni var sekot stundas gaitai jebkurā klases vietā, citiem nepieciešams atbalsts, lai noturētu uzmanību, tāpat arī vieni spēj ātri atcerēties un iegaumēto informāciju jau tajā pašā stundā izmantot praktiski, kamēr citiem ir jāiegulda liels darbs, lai, izvēloties atgādnēs, patstāvīgi tiktu galā ar uzdevumu. Tajā pašā laikā katram bērnam ir stiprās puses, intereses, talants, ko ir būtiski zināt un izmantot mācību procesā, jo tas palīdzēs veidot iekšējo mācību motivāciju, aktīvu līdzdalību un pozitīvu mācīšanās pieredzi – mācīšanos ar prieku. Pozitīvas emocijas motivē mācīties, bērniem ir vieglāk saprast un apgūt jaunus jēdzienus, tāpēc bērniem ir svarīgi iegūt pieredzi, ka mācīšanās ir patīkama nodarbe (Boekaerts, 2010).

Lūk, jautājumi, kas raksturo skolēnu zināšanas, prasmes un mācīšanos, tā palīdzot veidot mācīšanos rosinošu vidi klasē.

- Kā skolēns mācās (kā iegūst informāciju, atceras, kad rodas izaicinājumi)?
- Ko skolēns zina un prot par konkrēto tēmu/saturu?
- Kādas skolēna stiprās puses atbalsta mācīšanos?
- Kādas skolēna prasmes palīdz plānot, organizēt sevi darbam, pārvaldīt emocijas un domas u. c.?
- Kā skolēns apgūst sociālās normas un noteikumus?

Informāciju par skolēnu zināšanām, prasmēm un mācīšanās vajadzībām iespējams iegūt:

- vērojot skolēnus praktiskā darbībā stundās dažādās mācību situācijās (stundā, patstāvīgi strādājot, sadarbības situācijās, sociāli un akadēmiski sarežģītās situācijās u. tml.);
- sarunājoties ar skolēniem par viņu mācīšanos un pieredzi, kas gūta skolā, interesēm ārpus skolas, konkrētu mācību tēmu saturu, kas interesē bērnu u. c.;
- analizējot skolēnu paveiktos darbus/īstenotos uzdevumus (ieteicams – kopā ar skolēnu);

- vērojot skolēnus situācijās, kas ir ārpus klases telpām (starpbrīži, ekskursijas, kopēji pasākumi u. c.);
- dodot iespēju pašiem plānot un organizēt mācību projektus, brīvo laiku (piemēram, starpbrīžus);
- sarunājoties ar vecākiem par skolēna interesēm, prieka avotiem, grūtībām/sarežģītām situācijām.

Būtiski, ka skolotājs šajā procesā nav viens – viņš var saņemt atbalstu no kolēģiem – citiem skolotājiem, kā arī no atbalsta personāla, metodiķa. Atbalsta personāla loma ir īpaši nozīmīga, vērojot skolēnu darbību mācību stundā, jo skolotājs (īpaši lielā klasē) ne vienmēr spēj ieraudzīt to, kuros brīžos skolēns veiksmīgi iesaistās mācīšanās norisē un kad tas ir izaicinājums.

Būtisks atbalsts skolēnu prasmju un mācīšanās vajadzību noskaidrošanā var būt dažādi diagnosticējošie darbi, tai skaitā *Skola2030* veidotie. Piemēram, skatīt “Rēķinpratība, tekstpratība un pašvadība. Diagnosticējošais darbs, uzsākot 1. klasi” (pedagogiem pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/1381>).

Tikpat svarīgi ir atrast veidu, kā uzkrāt un dalīties ar iegūto informāciju, lai mācību procesā to izmantotu dažādi skolotāji. Tāpēc šajā procesā ir nozīmīgi attīstīt vai izmantot jau izveidotās kolēģu sadarbības un informācijas aprites prakses. Ierosmei pievienoti daži atšķirīgi piemēri no skolām Latvijā.

- Atbalsta komandas vadītājs organizē skolēnu iepazīšanu pirmajās klasēs, informāciju par skolēniem iegūst psihologs, sociālais un speciālais pedagogs, logopēds, vērojot stundu norises. Skolotāji saņem konkrētas rekomendācijas, kā strādāt ar katru skolēnu. Vismaz reizi gadā informāciju par skolēniem atkārtoti izvērtē un atjauno/papildina.
- Klašu audzinātāji organizē regulāras skolotāju kopā sanāksšanas, kas ļauj dalīties pieredzē par bērnu mācīšanos, stiprajām pusēm un mācību vajadzībām. Audzinātājs apkopo informāciju un uzkrāj dienasgrāmatas veidā. Skolotājiem ir pieejama atbalsta speciālistu palīdzība/ieteikumi.
- Atbalsta komandas skolotājs, kas atbild par iekļaujošas izglītības īstenošanu, un klases skolotāji vēro bērnus mācību darbībā, apzinot stiprās puses un mācību vajadzības, visi skolotāji tiek kopā un vienojas par kopēji saskaņotām

darbībām, kas atbalstīs bērnu mācīšanos (noteikumiem, atbalsta pasākumiem/izaicinājumiem, rīcību sarežģītās situācijās u. c.). Dokumenti, kas uzkrāj informāciju par bērniem, ir pieejami e-vidē, un tos papildina jebkurš skolotājs. Par dokumentu kvalitāti atbild audzinātājs vai atbalsta skolotājs (par to vienojas).

2.2.1. Kā skolēns mācās?

Skolēnu iepazīšana rada iespējas īstenot iekļaujošu pedagogiju – ņemt vērā skolēnu vajadzības, plānot un īstenot mācību stundu un visu mācību procesu tā, lai skolēns spētu un vēlētos līdzdarboties mācību stundas darbā. Tādā veidā bērnus nesašķiro “spējīgos” un “mazāk spējīgos”, kā arī nesamazina ieceres attiecībā uz kādu no bērniem, tā ikviens skolēns var sasniegt iespējami augstus mērķus (Florian, 2015).

Lai saprastu, kā bērns mācās un turpmākā mācību procesā varētu viņu atbalstīt, skolotājiem ir būtiski par to domāt. Tālāk daži jautājumi, kas var palīdzēt.

- **Kādā veidā skolēns labprāt iegūst zināšanas?** Vai lasa, skatās sižetus, pēta pats, klausās citos u. c.? Zinot, kā skolēns labprāt izzina pasauli, iespējams pielāgot mācību procesu, piemēram, piedāvājot dažādas iespējas apgūt tēmu, trenēties, lai attīstītu nepieciešamās prasmes. Skolotāji šo informāciju var izmantot, individualizējot mācīšanos – ļaujot iegūt/nostiprināt zināšanas un prasmes, izmantojot dažādus resursus (piemēram, *Tava klase* vai *Khana* akadēmijas piedāvātos videokaizrojums dažādās mācību jomās, dokumentālās filmas, teātra izrādes, metodiskās spēles).
- **Kā skolēns atceras vajadzīgo informāciju, lai to izmantotu praktiskā darbībā?** Tas noder skolotājam, veidojot vizuālas atgādnas klasē vai nepieciešamos atbalsta materiālus.
- **Kad skolēnam ir nepieciešams papildu atbalsts vai papildu izaicinājumi, lai sekotu līdz mācību stundas norisei?** Talantīgie skolēni var atteikties līdzdarboties, ja viņiem piedāvātie uzdevumi nav pietiekami interesanti vai izaicinoši. Savukārt bērni, kam raksturīgi mācīšanās vai garīgās attīstības traucējumi, spēs sekot līdz stundā notiekošajām norisēm ar papildu atbalsta mehānismiem, ko, iespējams, jāveido kopā ar atbalsta personālu.

2.2.2. Ko skolēns jau zina un prot par konkrēto mācību saturu?

Atbilde uz šo jautājumu ļauj plānot mācību stundas, piedāvājot atbilstošus izaicinājumus un izvirzot konkrētus mācību mērķus. Būtiski ir novērtēt, ko katrs bērns var šobrīd un kādi būs turpmākie attīstības mērķi/sasniedzamie rezultāti, kāds atbalsts ir nepieciešams, lai tos sasniegtu.

Skolotāji pirms konkrētā mācību satura apguves var vērtēt bērnu interesi, zināšanas vai prasmes, uzdodot jautājumus, organizējot sarunu/diskusiju par tēmu, veicot īsu diagnosticējošo darbu. Šādi iegūto informāciju izmanto, lai plānotu sasniedzamo rezultātu apguves procesu.

2.2.3. Kādas ir skolēna stiprās puses pilnvērtīgai iesaistei mācībās?

Ja mācīšanās balstās uz bērna stiprajām pusēm – skolotājs, bērns un pārējie klasē zina, kas bērnam padodas, ko viņš dara ar prieku –, tiek veidots pozitīvs bērna paštēls. Šādā vidē ir vieglāk atbalstīt bērna mācīšanos, risinot arī individuālas vajadzības/problēmas.

Stiprās puses mācību procesā – kā to praktiski īstenot? Skolotāji zina – katram bērnam ir stiprās puses (prasmes un rakstura iezīmes), kas ir nozīmīgas mācību procesā un sociālajā mijiedarbībā ar citiem. Stipro pušu apzināšana sākas ar skolotāja vērtību un attieksmju sistēmu, ko var nosaukt arī kā **“katrs bērns var”** priekšstatu. Protams, katrs atšķirīgi, atbilstoši spējām un radītajām iespējām. Lai apjaustu bērnu stiprās puses, var noderēt praksē pārbaudīti padomi.

- Skolotājiem jāpalīdz bērniem apzināties savas stiprās puses. Skolotāji to īsteno mācību un audzināšanas stundās, brīvajā laikā – starpbrīžos, ekskursijās, klases vai skolas pasākumos –, vērojot bērnus, **nosaucot to, kas bērnam padodas**, tā pašam un klasesbiedriem radot iespēju to apzināties. Skolotājam ir būtiski fiksēt izdošanos apstiprinošus datus sev pieņemamā formā, jo tā šī informācija kļūst apzināta, pamatota. Fiksēšanai skolotāji var izmantot dažādus instrumentus, kas pašiem šķiet ērti izmantojami (dienasgrāmata, prasmju tabulas, skolēnu fails, kurā apkopota informācija par viņu un mācīšanos). Ar šo informāciju nepieciešams dalīties kolēģu starpā, informēt vecākus.
- Bērnam **jāgūst pieredze**, ka viņš, izmantojot stiprās puses, ir **noderīgs klasē**, vēlāk arī skolā un kopienā. Līdz ar to skolotājiem, plānojot mācību procesu,

jādomā par katra bērna iesaistišanu, aktīvu līdzdalību. Skolotāji to īsteno, piemēram, pārdomāti dalot skolēnus grupās, katrā ietverot dažādu spēju bērnus, viņiem kopā aptverot prasmes, kas noderīgas grupas darbā un prezentēšanā, ikdienā un organizējot pienākumu sadali (atgādinot par to izpildi un nozīmību), regulāri grupā novērtējot padarīto, sakot paldies.

Rezultātā stiprās puses rada drošību par sevi, ļaujot apzināt tās prasmes, ieradumus, īpašības, kas jāturpina attīstīt. Bērns, kurš guvis pārliecību par sevi, pieņem arī to, ka ir jomas, kas prasa papildu ieguldījumu, un tā ir daļa no mācīšanās.

“Mēs, pieaugušie, skolā apzināti mācāmies ieraudzīt katra bērna stiprās puses. Tas, ko bērns var, ir kā starta punkts, no tā sākas viņa mācīšanās un izaugsme.

Un ir gluži pretēji, kad skolotāji skolā uz daļu no bērniem raugās kā nepietiekami zinošiem, uzvedības normas pārkāpjošiem, bērni tiek iezīmēti kā “slikti” (nemācās, nevar nosēdēt mierā, nav ieinteresēti). Tad arī citi skolēni šos bērnus uztver kā traucējošus. Tā skolas dzīvē šie iezīmētie bērni turpina sadzīvot un attaisnot skolas piešķirto identitāti. Tādā vidē rodas savstarpēji apvainojumi un pazemojumi, un iespējas iekļaut visus tiek attālinātas.”

Skolas psiholoģe

2.2.4. Kā skolēnam attīstīt patstāvīgās mācīšanās prasmes?

Plānošana, sevis organizēšana darbībai, sekojot līdzi pieaugušā norādēm, emociju pārvaldība un impulsu kontrole ir prasmes, kas nepieciešamas, lai mācītos (Zelazo, Blair, Willoughby, 2016). Katrā skolā ir skolēni, kas ir intelektuāli apdāvināti, taču nespēj saplānot veicamos uzdevumus, stundas vidū vairs neseko līdzi notiekošajam vai arī pārdzīvo zaudējumu, impulsīvi reaģējot.

Ja skolotāji sastopas ar šādām situācijām klasē, tad, sadarbojoties ar atbalsta personālu, jādomā par bērniem nepieciešamo prasmju apguvi, tajā pašā laikā kompensējot to trūkumu. Visefektīvākais veids, kā šīs prasmes palīdzēt attīstīt, ir atrast bērnam piemērotus atbalsta mehānismus, ko viņš var izmantot ikdienā – mācību

stundās. Piemēram, stundas, dienas vai nedēļas plānošanas rīki, atgādnēs, kas palīdz sekot līdzi mācību stundas gaitai (attīstot pašvadītu mācīšanos), klases telpas daļa, lai nomierinātos, skolēnu norobežojošās sienas, kas ļauj koncentrēties mācību darbam (attīstot prasmes tikt galā ar emocijām un situācijām, kas tās rada).

Prasmju attīstīšanā ieteicams iesaistīt vecākus, dodot konkrētas norādes, kā palīdzēt apgūt prasmes arī mājas apstākļos un ikdienā.

2.2.5. Kā skolēns apgūst sociālās normas, noteikumus?

Vairums skolēnu sociālās normas apgūst ikdienā, iepazīstoties ar noteikumiem un iemācoties tos ievērot pirmajā mācību pusgadā. Taču daļai skolēnu noteikumu apguve ir īsts izaicinājums – viņi nespēj nosēdēt mierā, sagaidīt savu kārtu, sarunājas, kad citi pilda darbus patstāvīgi –, tā radot haosu klasē.

Šiem bērniem viens no būtiskiem mērķiem skolā sākotnēji būs apgūt sociāli pieņemamu uzvedību, kas jāsāk īstenot jau pirmajā klasē. Iespējams, skolotājam būs nepieciešamas atbalsta personāla konsultācijas, kā rīkoties dažādās situācijās, skolēnam būs vajadzīgs individuāls darbs ar atbalsta personālu, lai saprastu sevi un savu uzvedību. Daļa bērnu uzvedības noteikumus spēs apgūt ar individuāla asistenta/skolotāja palīga atbalstu.

Bērnu sociāli emocionālo prasmju attīstīšanai var izmantot idejas un stundu plānus, kas piedāvāti metodiskajā materiālā "Sociāli emocionālā mācīšanās. Nodarbību plāni 1.–12. klasei" (pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/5806>).

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Kā skolotāji raugās uz katru bērnu – vai priekšplānā izvirzās stiprās puses vai trūkumi? Atcerieties, ka to vislabāk var sadzirdēt skolotāju savstarpējās sarunās! Tāpēc pavērojiet skolotāju istabā notiekošo – kā skolotāji runā par bērniem, ar kādiem piemēriem dalās, kā rīkojas sarežģītās situācijās! Vai sarunās dominē sūdzēšanās vai risinājumu meklēšana un dalīšanās pieredzē – kas izdevās? Pārdomājiet, kādas ziņas par bērniem sūtiet vecākiem! Vai tajās dominē izdošanās un gūtā pieredze?

2.3. Kā organizēt diferencētu mācību procesu?

Kad bērni ir iepazīti, nepieciešams plānot un īstenot diferencētu mācību procesu jeb atbalstīt katra bērna mācību vajadzības, izvirzot augstas ieceres un saglabājot virzību uz kopēju mācīšanās mērķi.

Pētījumi pierāda, ka, **mācību procesā iekļaujot visus skolēnus, pieaug skolēnu mācību sasniegumi** (Florian, 2012; Jordan et al, 2009). Līdz ar to iekļaujošu izglītību efektīvāk īsteno tie skolotāji, kas mainījuši savu domāšanas veidu – viņi koncentrējas uz to, kā paplašināt mācīšanās iespējas visiem klases skolēniem (nevis tikai dažiem). Tāda vide neieņem daļu skolēnus kā atšķirīgus, pieņemot ikvienu (Florian, 2012).

Tāpēc, iepazīstoties ar diferencēšanu, ieteicams atcerēties, ka skolotājiem mērķtiecīgi jādomā par katru klases bērnu.

Vienkāršākie un ikdienā skolā ieraugāmie diferencēšanas piemēri ir mācību uzdevumu dažādošana vienas klases ietvarā, telpas pielāgošana visu bērnu mācību vajadzībām, atbalsta materiālu izmantošana mācību procesā, papildu laika piedāvāšana uzdevuma izpildei.

Skatoties plašāk, **izšķir četru veidu diferencēšanu** (Tomlinson, 2017):

- mācību satura diferencēšana, piemēram ļaujot talantīgajiem mācīties padziļināti, bet daļai bērnu apgūt pamatpriekšstatus;
- mācību procesa diferencēšana, dažādojot mācību metodes, materiālus/uzdevumus, mācību darbā iesaistot visus skolēnus;
- mācību procesā radīto produktu diferencēšana, radot iespējas dažādi demonstrēt savas zināšanas un prasmes;
- mācību fiziskās vides diferencēšana, to pielāgojot katra un visu bērnu mācību vajadzībām.

Diferencēšanas īstenošanai kopumā būtiska ir sociāli emocionālā vide – atmosfēra, kurā gan skolotāji, gan skolēni saprot dažādību un pieņem skolēnu atšķirības dažādās mācību situācijās.

2.3.1. Kā diferencēt mācību saturu?

Mācību satura diferencēšana nozīmē nodrošināt piemērotus mācību satura izaicinājumus katram dažādam skolēnam skolā. Virzību uz stundā plānotajiem sasniedzamajiem rezultātiem skolēni var sākt atšķirīgās vietās – kāda klases daļa tikai sāks apgūt, citi jau ir daļēji vai varbūt pilnīgi tos apguvuši. Skolotājam jāpielāgo stundā plānotais saturs, lai katrs varētu turpināt virzību uz sasniedzamo rezultātu atbilstoši skolēna priekšzināšanām un sagatavotībai. Ko skolotājs var darīt, lai pielāgotu mācību saturu? Tas ir likumsakarīgs jautājums. Lūk, vairākas idejas.

- Veidot lasāmo materiālu dažādās grūtības pakāpēs, pēc nepieciešamības piedāvāt tekstu, kur izcelts svarīgākais.
- Plānot mērķtiecīgu darbu ar mazām grupām, piemēram, lai dažādotu satura apguves tempu.
- Uzsvērt jaunus terminus, pievērst uzmanību to skaidrošanai temata sākumā.
- Piedāvāt daudzveidīgas mācību/informācijas pasniegšanas metodes, piemēram, verbāli, vizuāli, izmantojot praktiskus piemērus, liekot praktiski darboties pašiem.
- Piedāvāt ierakstītas lekcijas video vai audio formātā skolēniem, kuriem ir svarīga satura atkārtošana klausoties.

Talantīgajiem bērniem var radīt iespējas:

- sasniedzamos rezultātus apgūt padziļināti;
- apgūt tādus sasniedzamos rezultātus, kas nav paredzēti konkrētajā tematā;
- mācīties kādu priekšmetu ar vecākajām klasēm.

Satura diferencēšanu efektīvi iespējams īstenot, apvienojot dažādu priekšmetu apguvi. Tad rodas plašas iespējas izmantot katra bērna stiprās puses, talantus, piemēram, dodot iespēju apgūt kādu bioloģijas tēmu svešvalodā, kombinējot mūziku/mākslu ar dabaszinībām.

Par īstenoto mācību satura diferencēšanu, liecina tas, ka visi skolēni:

- var pastāstīt, ko viņi šobrīd mācās, un sarunāties par konkrēto tēmu;
- var paskaidrot, kā viņiem noderēs apgūtais saturs un prasmes;
- atzīst, ka viņi spēs tikt galā ar izvirzītajiem mērķiem/sasniegs izvirzītos sasniedzamos rezultātus.

2.3.2. Kā diferencēt mācību procesu?

Mācību procesa pielāgošana dažādiem skolēniem nozīmē izvēlēties atbilstošas mācību metodes, sniegt skolēniem saprotamas instrukcijas, uzdevumus u. c., lai iesaistītu darbā visus klases skolēnus.

Ierosmei apkopot procesi, kas liecina par mācību procesa diferencēšanu mācību stundā.

- Skolotāja dotās instrukcijas/skaidrojumi ir visiem saprotami un izpildāmi. Skolotājs pieraksta, atkārtoti būtiskāko, izmanto vizuālo atbalstu (pierakstīti atslēgvārdi, jēdzieni, grafiski attēlota informācija), viņa valoda (sākumskolā, pamatskolā) ir vienkārša – nav sarežģītu teikuma konstrukciju, svešvārdu, tā nav ātra.

“Nevajag baidīties vienkāršot sākotnējās instrukcijas vai ievadu tematā. Daļa bērnu jau spēs domāt tālāk, viņi prātā jau vingrinās ar iedoto informāciju, ir gatavi savam individuālajam lēcienam – sarežģītiem uzdevumiem, ko veiks praktiski. Daži no viņiem nedaudz paklausās un jau sāk strādāt. Savukārt tie skolēni, kam vajadzīgs laiks, to iegūst. Jā, tas prasa papildu sagatavošanos, es gan teiktu – arī skolotāja domāšanas maiņu, pielāgošanos klases bērniem. Taču rezultāts ir tā vērts – visi tavi skolēni strādā tā, ka *galvas kūp!*”

Matemātikas skolotāja pamatskolā

- Uzdevumi atbilst bērnu spējām un ietver izpildāmus izaicinājumus. Tie ir atšķirīgi dažādiem bērniem. Piemēram, talantīgie bērni saņem paaugstinātas grūtības pakāpes uzdevumus, kur jāveic daudzveidīgas darbības. Skolēni ar mācīšanās traucējumiem – atvieglotus, patstāvīgi izpildāmus uzdevumus (ar jau pasvītrotiem atslēgvārdiem u. tml.), kas saistīti ar konkrēto tēmu/mācību saturu. Iekļaujošā pedagoģijā tiek uzsvērts – būtiski, ka bērns pats var izvēlēties, kuras grūtības pakāpes uzdevumus viņš veiks, tā mazinot diskriminējošas attieksmes veidošanos (Florian, 2015).
- Visiem skolēniem dotas iespējas veikt atšķirīgus uzdevumus dažādos veidos. Tas palīdz apzināt/ieraudzīt darbības formas, kam bērns dod priekšroku mācīšanās procesā.
- Procesā izmanto dažādus mācību materiālus un metodes (vizuāli skaidrojumi, praktiska darbošanās, viedierīces un uzdevumi elektroniskajā vidē u. c.). Piemēram, matemātikā var izmantot NUMICON metodiskos palīgīdzekļus, kas ļauj vieglāk uztvert skaitļu sistēmu bērniem ar mācīšanās grūtībām, diskalkūliju, savukārt talantīgajiem skolēniem šis materiāls ļauj eksperimentēt ar skaitļiem, veidojot vienādojumus ar dažādām darbībām.
- Skolēniem, kam skolas mācību valoda ir svešvaloda, būtu noderīgi radīt papild iespējas, lai saturu apgūtu valodā, ko pārvalda (piemēram, lasīt tekstus vēsturē, iepazīties ar uzdevuma risinājuma veidiem tiešsaistē).

“Man klasē uz palodzes stāv papildu uzdevumi, ko skolēni var veikt, ja stundā plānotais darba apjoms jau pabeigts. Uzdevumi sadalīti pa kaudzītēm: šī brīža tēma, “cietie rieksti”, loģikas spēles (piemēram, *Tangrams*) un vienkārši krāsojamās lapas. Skolēni var izvēlēties, ko darīs papildus. Daļa bērnu tos izvēlas arī starpbrīdī, brīvajam laikam. Es novērtēju viņu izvēli, apjautājos: kāpēc tieši tas?, kā arī sniedzu savu vērtējumu, ja bērns to vēlas.”

Sākumskolas skolotāja

- Mācību stundā ir dota iespēja uzdot jautājumus skolotājam/klasesbiedriem par tēmu vai mācīšanos. Tajā pašā laikā skolotājs visiem skolēniem, sastopoties ar grūtībām, māca sākotnēji padomāt un mēģināt pašam rast risinājumus.
- Mācību procesā tiek veidota saikne starp iepriekš apgūto un tagad mācīto. Šādas saiknes nepieciešamas visiem skolēniem.

Mācību procesu var papildināt atbalsts vai izaicinājumi, ko iespējams izmantot pēc stundām, brīvajā laikā. Šādas iespējas ir būtiskas gan talantīgajiem bērniem, gan tiem, kam mācību procesā nepieciešams īpašs atbalsts un palīdzība. Tās var būt, piemēram:

- individuālas (mazu grupu) konsultācijas, individuāls darbs ar skolotāju;
- interešu izglītības nodarbības;
- izzinošas/prasmes attīstošas nometnes brīvlaikā.

2.3.3. Kā diferencēt mācību procesā radītos produktus?

Mācību produktu diferencēšana nozīmē radīt iespējas, dažādi demonstrējot skolēnu iegūtās zināšanas un prasmes. Mēs esam pieraduši pie zināšanu un prasmes pārbaudes rakstiskā veidā, piedāvājot papildu laiku uzdevuma veikšanai vai iespējas izmantot atgādnēs. Taču ir bērni, kuri var demonstrēt zināšanas netradicionāli, tā paplašinot iespējas parādīt sasniegto.

Piemēram, bērni ar disleksiju var veidot mutisku sacerējumu par noteiktu tēmu rakstiska sacerējuma vietā (turklāt aizvien turpina attīstīties tehnoloģijas, kas mutisku tekstu pārvērš rakstiskā). Skolēni ar muskuļu spastiku var radīt dizaina priekšmetus, mākslas darbus, strādājot ar datoru un, ja pieejams, 3D printeri, nevis rokām. Skolēni ar Aspergera sindromu mēdz nesaprast, kāpēc matemātikas uzdevumā nevar tikai pierakstīt rezultātu, jo apraksts ir laikietilpīgs, tāpēc ieteicams kompromiss – skolēns savu domāšanas gaitu ierunā audioformātā. Šādi risinājumi prasa no skolotāja radošumu un atvērtību, demonstrē risinājumu meklēšanu, pielāgojoties konkrētai situācijai. Līdz ar to skolēni redz rīcību, kas bagātina klases un katra individuālo pieredzi.

Reizēs, kad sasniedzamā rezultāta apguvi iespējams demonstrēt dažādos veidos, skolotājs var piedāvāt skolēniem izvēles iespējas.

Apkopotie veidi apliecina, kā skolotājiem izdodas paplašināt iespējas demonstrēt zināšanas un prasmes.

- Vena diagrammu veidošana par noteiktām tēmām (aizvēsturē par akmens, bronzas un dzelzs laikmetam raksturīgo – kopīgo un atšķirīgo).
- Videoierakstu veidošana vienaudžiem, skaidrojot uzdevuma risināšanas gaitu, eksperimenta norisi, produkta radīšanas procesu un rezultātu.
- Maketu veidošana dabas parādību, procesu raksturošanai (Saules sistēma dabaszinībās, Vulkāns ģeogrāfijā, akmens laikmeta aina vēsturē).
- Debates pa pāriem, grupām, aizstāvēt vienu vai citu pozīciju (kad bija veselīgāk dzīvot – akmens laikmetā vai mūsdienās?).
- Ziņu raidījumu radīšana par noteiktu tēmu jebkurā mācību priekšmetā.
- Darbu portfolio par visu noteiktā periodā apgūto saturu, ko pavada stāstījums/analīze.
- Uzdevumu krājumu izstrāde vienaudžiem u. tml.
- Ierakstīt videoformātā uzdevuma izpildes gaitu, lai to varētu izmantot vienaudži.

Izvēloties dažādas iespējas demonstrēt sniegumu, skolotājiem jāsaglabā vienotie vērtēšanas kritēriji, tos pielāgojot konkrētai situācijai. Kritēriju izstrādē un pielāgošanā var iesaistīt arī skolēnus.

Ja konkrētā klasē skolēni mācās no dažādām izglītības programmām, skolotājiem kopā ar bērniem jāpārrunā, ko nozīmē augsts sasniegums dažādiem skolēniem – var runāt par skolēnu ieguldītā darba novērtējumu, bērna salīdzināšanu ar sevi pašu pirms laika.

2.3.4. Kā mācību fizisko vidi pielāgot dažādiem skolēniem?

Fiziskā vide klasē ietver jebkādu iespējamo atbalstu, kas palīdz skolēniem mācīties. Tas ir telpas iekārtojums atbilstoši mācīšanās mērķim/uzdevumiem un bērnu vajadzībām, atbalsta materiāli, kas ļauj uzdevumus veikt patstāvīgi, palīdz koncentrēties darba veikšanai un atbalsta sociāli piemērotas uzvedības nostiprināšanu.

Domājot par klases **telpas iekārtojumu**, skolotājiem jāņem vērā:

- solu izvietojuma atbilstība mācību mērķim (grupu darbā – pa grupām, individuālā darbā – attālināti cits no cita);
- skolēnu sēdvietu novietojums – tās jāizvēlas, pielāgojoties katra individuālajām vajadzībām (koncentrēšanās, dzirde, redze u. c.);
- pieejama vieta uz sienām, kur novietot dažādas skolēniem nepieciešamās atgādnēs;
- ja klasē ir skolēni, kam jāmacās pārvaldīt emocijas – vieta, kur pabūt vienatnē un nomierināties, piemēram, izveidojot ar aizslietni atdalītu norobežojumu klases tālākajā stūrī.

Lai pārvaldītu uzvedību, klasē vajadzētu atrasties:

- uzvedības noteikumiem – īsiem, skaidri formulētiem, salasāmiem no attāluma;
- atbalsta materiālam, kas palīdz identificēt un nosaukt emocijas, aprakstīt situāciju un to izvērtēt;
- vizuāli attēlotiem paņēmieniem, kas palīdz nomierināties un pārdomāt situāciju.

Savukārt mācību **satura apguvei** dažādiem skolēniem varētu noderēt:

- vizuālas atgādnēs par apgūstamo saturu (visai klasei);
- vārdnīcas, skaidrojošās vārdnīcas, datori ar tulkošanas iespējām (ja skolēns pietiekami nepārvalda mācību valodu);
- individuālas atgādnēs mācību satura apguvei (ja skolēnam ir mācīšanās traucējumi, garīgās attīstības ierobežojumi);
- individuālas atgādnēs līdzdalībai mācību procesā (ja skolēnam ir uzvedības, mācīšanās traucējumi, garīgās attīstības ierobežojumi):
 - stundā paredzēto uzdevumu saraksts;
 - uzdevumā veicamo darbību saraksts;
 - aprakstīti grupu darba procesa soļi u. tml.

“Skolēniem, kas ir kustīgi un nevar pietiekami koncentrēties darba uzdevuma veikšanai, mācībās nepieciešams papildu atbalsts. Dažiem no viņiem vajag savu plānu ar skaidrām, pa punktiem uzrakstītām visām darbībām, kas jā dara šajā stundā. Man kā skolotājai sākumā jāatzīmē paveiktais, sniedzot īsu atgriezenisko saiti, tad bērns var pāriet pie nākamā punkta/uzdevuma. Lai to iemācītos es un arī skolēns, mums vajadzēja atbalsta personāla palīdzību. Mūsu skolēni šo sistēmu mācījās individuālajās nodarbībās, es – kopā ar mūsu atbalsta komandas skolotāju stundā. Man bija jāiemācās ievērot, kad darbs paveikts, pamudināt vai atbalstīt skolēnu, ja kas nepadodas.”

Sākumskolas skolotāja

Lai sensori jūtīgi un kustīgi skolēni **koncentrētos uzdevumu veikšanai**, klasē ir nepieciešami atbalsta rīki:

- skaņu slāpējošās ausis bērniem, kurus satrauc trokšņi vai kam nepieciešams klusums, veicot individuālo darbu;
- aizslietņi – tos izmantot uz sola savas darba vietas norobežošanai, tā mazinot apkārtņē esošo stimulu iedarbību;
- taktilie stimulatori – kustīgi paliktņi, micāmlietas (*fidgets*), kas palīdz nomierināties vai koncentrēties nepieciešamajam procesam.

Visus pieminētos rīkus un atbalsta materiālus, tai skaitā atgādnēs, vārdnīcas, ir jā māca lietot. Tas, ka tie ir pieejami, vēl nenozīmē, ka skolēns tos izmanto vajadzīgajā brīdī. Šajā procesā skolotājiem ir būtiski saņemt atbalsta personāla palīdzību, kas, piedaloties stundās, apzinās situācijas, kad nepieciešams atbalsts, māca skolotāju un palīdz skolēniem apgūt prasmes īstajā brīdī izmantot vajadzīgo.

Klasē nodrošinot individuālos atbalsta materiālus/rīkus, ir svarīgi runāt par dažādību un katra skolēna mācību vajadzībām, ļaut bērniem izmēģināt kādu no tiem, ja ir interese. Tādā veidā visi dabiski uztvers pieejamo un izmantojamo atbalstu.

Metodiskā līdzekļa “Mācību procesa pilnveides atbalsts. Metodiskie ieteikumi pārmaiņu vadītājiem un īstenotājiem skolā” 10. lpp. piedāvāta atgāadne “Diferencēšanas kritēriju lapa”, kas var noderēt sarunās ar kolēģiem par viņu mācību stundās

īstenotajām diferencēšanas praksēm (pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/5949>).

Skola2030 e-kursa skolotājiem 4. modulī piedāvājam apgūt pamata izpratni par diferencēšanu (lai skatītu, e-kursam jāreģistrējas; pieejams: <https://talakizglitiba.visc.gov.lv/courses/course-v1:SAM.831+Skola2030+2019-2021/info>).

VISC materiālā “Atbalsta pasākumu nodrošināšana vispārējās izglītības iestādēs” var skatīt vairāk par atbalsta pasākumiem skolēniem ar speciālām mācīšanās vajadzībām (pieejams: https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/metiet_atb_pas_nodr.pdf). Idejas tam, kā reaģēt uz konkrētām grūtībām un kādu atbalstu sniegt, var gūt arī VISC materiāla “Ieteikumi iekļaujošas izglītības īstenošanai” 31.–49. lpp. (pieejams: https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/metiet_iekl_izgl_ist.pdf).

Lai nodrošinātu veiksmīgu iekļaujošu mācību procesu un diferencētu pieeju, Skola2030 izstrādāti dažādi mācību līdzekļi, kā arī mācību priekšmetu programmu paraugi. Izveidotie materiāli paredzēti izmantošanai gan speciālajās izglītības iestādēs, gan vispārīgizglītojošajās izglītības iestādēs, kurās ir iekļauti skolēni, kas apgūst speciālo izglītības programmu (mācību līdzekļu un programmu paraugu saraksts pieejams: <https://skola2030.lv/lv/skolotajiem/speciala-izglitiba>).

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Kā skolotāji rīkojas, sastopoties ar skolēniem, kas neiesaistās mācību stundā? Vai skolotāji mēģina izziņāt iemeslu, atbalstīt skolēnu, pielāgojot mācību procesu vai saturu? Vai arī skolotāji uzsāk sarunas par “slinkajiem skolēniem” un meklē represīvus līdzekļus, kas varētu skolēnus pievērst darbam? Kuri skolotāji ir vairākumā? Kāpēc? Kādi skolas līmeņa risinājumi varētu palīdzēt skolotājiem atbalstīt skolēnus?

2.4. Kā vērtēt sniegumu un izaugsmi?

Lai visas ieinteresētās puses justos droši un pārliecināti, ka katram bērnam skolā ir radītas iespējas pilnveidoties, nepieciešams gūt informāciju par bērna sniegumu un izaugsmi. Domājot par vērtēšanu, skolotājam, skolēniem un vecākiem jābūt skaidrām atbildēm uz dažādiem ar sniegumu un izaugsmi saistītiem jautājumiem.

- Kā skolēns uzzinās, ka viņš kaut ko prot vai zina?
- Kā vecāki uzzinās, ko skolēns zina vai prot? Kā skolēna mācīšanos atbalstīt mājās?
- Kā skolēns uzzinās, kādas zināšanas jāapgūst vai prasmes jāattīstīta, lai turpinātu mācīties?
- Kā skolā novērtēs skolēna prasmes, kas atbalsta mācīšanos un attīstības dinamiku?
- Kā skolēns mācīsies vērtēt sevi/paša paveikto?
- Kā skolēni ieraudzīs ikviena izaugsmi?

Atbildes uz šiem jautājumiem sniedz mērķtiecīgi un saskaņoti īstenota formatīvā vērtēšana, tajā ietverot arī skolēnam personiski nozīmīgu izaugsmes vērtēšanu, un summatīvā vērtēšana.

2.4.1. Formatīvā vērtēšana

Ikdienā, vērtējot skolēnus, skolotājam ir svarīgi izmantot formatīvo vērtēšanu. Formatīvā vērtēšana ir process, kurā skolotājs, sadarbojoties ar skolēnu/skolēniem:

- **izvērtē paveikto** stundā, uzdevumā, iesāktajā projektā;
 - **nosauc**, ko skolēns vai skolēnu grupa ir iemācījušies/prot;
 - paskaidro, **kas skolēnam/skolēniem jādara, lai turpinātu mācīties** un sasniegtu plānoto rezultātu.
- Līdz ar to atbilstoši iepriekšminētajam:
- **skolotāji** izziņa bērnu mācīšanās vajadzības, lai **pieņemtu lēmumus par turpmākajiem mācīšanās soļiem**;
 - **skolēni saprot**, ko viņi zina, prot un kas viņiem jādara turpmāk, virzoties uz sasniedzamo rezultātu.

Formatīvā vērtēšana atbalsta mācīšanos, sniedzot atbildes uz skolēna jautājumiem, piemēram: kas man izdodas?, ko es protu?, kas vēl nepadodas?, kāpēc?, ko darīt turpmāk?, kas man jāiemācās nākamais?. Būtiskākā formatīvās vērtēšanas daļa ir skolotāja komunikācija ar skolēnu par viņa virzību jeb atgriezeniskās saites sniegšana.

2.4.1.1. Kā sniegt atgriezenisko saiti, kas atbalsta mācīšanos?

Formatīvās vērtēšanas procesā kvalitatīvi sniegta atgriezeniskā saite palīdz skolēnam saprast gan to, ko viņš jau zina un prot, gan to, kā viņš mācās – kādas prasmes izmanto, attīsta, ko zina, prot, virzoties uz sasniedzamo rezultātu, un ko nepieciešams uzlabot. Formatīvās vērtēšanas procesā skolotājs (vai vienaudži) var sniegt atgriezenisko saiti par: 1) veikto uzdevumu un apgūtajām zināšanām un prasmēm; 2) mācīšanās procesu; 3) pašregulāciju; 4) skolēna personību (Čakāne, 2018).

Atgriezeniskā saite par **veikto uzdevumu** palīdz saprast virzību uz mācību procesā noteikto sasniedzamo rezultātu:

- kā izdevies ņemt vērā uzdevuma nosacījumus, darba izpildes kritērijus;
- kas skolēnam izdevies, ko viņš jau zina un prot;
- kas jādara turpmāk, kurus no veiksmīgajiem darba paņēmieniem izmantot;
- kādi turpmākie izaicinājumi jāņem vērā, pildot nāamos uzdevumus.

Piemēri

“Redzu, ka esi sapratis, kas ir perimetrs un kā to aprēķināt, turpini trenēties precīzi izmērīt figūras malas nākamajā uzdevumā!”

“Izpildītais darbs liecina, ka tu proti veidot tabulas, lai attēlotu klasesbiedru sniegto informāciju aptaujā. Vai vari pastāstīt Jēkabam, kā tu to darīji? Stāstot tu nostiprināsi savas prasmes.”

Mācīšanās procesa raksturojums palīdz saprast, kā skolēns ticis galā ar lielāka vai mazāka uzdevuma izpildi un ko no šīs pieredzes izmantot turpmāk. Procesu ir īpaši svarīgi pārrunāt ar skolēniem, kam ir grūtības plānot un īstenot mācību gaitā veicamās darbības:

- kā skolēns lasījis un izpratis nosacījumus;
- kā izmantojis atgādnē;
- kā apzinājis un veicis vajadzīgos soļus, lai tiktu līdz rezultātam;
- kā sekojis līdzi soļu/darbību izpildei.

Piemēri

“Tu pasvītroti atslēgvārdus un saprati, kas šajā uzdevumā jādara. Tā tu pats sev palīdzēji pareizi paveikt šo darbu. Kā tu domā, vai varēsi šo stratēģiju izmantot arī turpmāk?”

“Tu pirms stundas biji sakārtojis savu darba vietu. Viss vajadzīgais bija uz galda, un tāpēc visus paredzētos darbus paveici laicā. Man prieks par tevi!”

“Risīnot uzdevumu, tu izmantoji atgādni “100 kvadrāts”. Tā tev palīdzēja pārliecināties, ka esi pareizi saskaitījis un atņēmis. Prieks, ka pats iedomājies, ka vari to izmantot!”

Sniedzot atgriezenisko saiti par **pašregulāciju**, skolēnam veidojas priekšstats par to, kādas pašregulācijas stratēģijas darbojas, kas viņam palīdz koncentrēties uzdevuma veikšanai, pārvarot tieši viņam raksturīgās grūtības/šķēršļus, motivējot sevi darbībai.

Piemēri

“Uzdevumu veicot, tu uzliki skaņu slāpējošās ausis. Tu varēji koncentrēties darbam. Droši dari tā arī nākamreiz!”

“Šis darbs prasīja lielu piepūli. Kad saskāries ar grūtībām, tu vairākas reizes lēni ieelpoji un izelpoji, un tad turpināji darbu.”

Raksturojot **skolēna personības** ietekmēto mācīšanos, rodas iespēja palīdzēt skolēnam saprast savas intereses, spējas, stiprās puses, rakstura iezīmes un kā tās tiek izmantotas mācībās.

Piemēri

“Veicot radošus uzdevumus, tu esi gatavs ieguldīt vairāk darba. Bija prieks redzēt tevi ieinteresēti darbojamies!”

“Ja tev ir dotas izvēles iespējas, tu pildi izaicinošus, grūtākus uzdevumus. Tev ir svarīgi pašam izvēlēties.”

Skolotāju sniegtā atgriezeniskā saite var būt **plānota** – skolotājs to sniedz pēc konkrēta uzdevuma vai darbības veikšanas, norādot paveikto. Tāpat tā var būt **neplānota vai situatīva** – konkrētā brīdī kādam skolēnam nepieciešama, lai viņu atbalstītu turpmākā darba īstenošanā.

2.4.1.2. Kā pamanīt katra skolēna izaugsmi un stiprās puses?

Formatīvās vērtēšanas procesā ir svarīgi apzināt **katra skolēna izaugsmi, sarunājoties** ar skolēniem par viņiem būtisko – akadēmisko progresu, ceļu uz individuāli nozīmīgo mērķu sasniegšanu, grūtību pārvarēšanu, specifisku, mācību procesā nozīmīgu prasmju attīstību, attieksmes maiņu pret skolu un mācīšanos. Minēto atspoguļo vairāki piemēru apraksti.

- Dažiem skolēniem nepieciešams palīdzēt novērtēt pieliktās pūles, ieguldīto darbu, pieaugošo patstāvību, prasmes plānot un organizēt savu darbu. To skolotājs kopā ar skolēniem var vērtēt, uzskaitot laiku, kas veltīts noteiktai nodarbei, un sasniegto, piefiksējot gadījumus, kas raksturo konkrētu prasmju apguvi noteikta laika periodā. Ja kādas prasmes pilnveide izvirzīta kā individuālais mērķis, tad pierādījumus izaugsmei palīdz identificēt abi – skolēns un skolotājs.
- Ja bērns nepietiekami pārvalda skolas mācību valodu, vērtēšanā nepieciešams aptvert arī viņa **valodas attīstības dinamiku**, to dokumentējot. Tā būs pierādījumi, apliecinot bērnam, ko viņš prata pirms laika un ko prot tagad. Šim nolūkam der audioieraksti, darbu paraugi, sociālu situāciju apkopojums u. c.

- Skolēniem, kam raksturīgi uzvedības traucējumi, nepieciešams gūt pierādījumus tam, ka viņi **aizvien sekmīgāk pārvalda dažādās situācijas** stundās un ārpus tām. Tāpēc ir būtiski apkopot informāciju, kas atspoguļo pārmaiņas, piemēram, situācijas, kurās skolēns patstāvīgi vai ar atgādinājumu atgriežas pie darba, nepiemērotas uzvedības epizožu skaita samazināšanos.
- Īpašu spēju gadījumā būtiski vērtēt skolēna akadēmisko progresu, lai talantīgie skolēni redz, ka viņu **izaugsmes iespējas nebeidzas līdz ar mācību programmā paredzētā satura apguvi**. Salīdzinot veiktos uzdevumus, skolēni paši vai kopā ar skolotāju var izvērtēt, ko par konkrēto tematu zināja sākumā, ko zina/prot, tēmu noslēdzot; skolēni var salīdzināt pašu apgūto ar programmā paredzēto, uzskaitot papildu ieguvumus.

2.4.1.3. Kā savstarpējā vērtēšanā iesaistīt vienaudžus?

Formatīvās vērtēšanas procesā ieteicams **iesaistīt vienaudžus**. Tas nozīmē, ka skolēniem jāmacās vērtēt arī citu paveiktais, sarunājoties par mācīšanos. Viegla- kais ceļš, kā to apgūt, ir ļaut skolēniem vērtēt vienam otru, izmantojot iepriekš zināmus kritērijus. Sākotnēji svarīgi mācīties ievērot nosacījumu nosaukt vienīgi to, kas ir izdevies. Arī gadījumos, kad kāds nav ticis galā ar uzdevumu, skolēni macās atbalstīt un iedrošināt klasesbiedru turpmākai rīcībai. Tikai tad, kad skolēni to ir iemācījušies, seko nākamais solis – ieteikumu paušana, ko varētu darīt turpmāk vai kā pilnveidot jau esošo darbu. Nosauktā secība ir būtiska! Mūsu sabiedrībā skolēni, neapgūstot pirmo atgriezeniskās saites soli (kas ir izdevies), var tik ļoti koncentrēties uz otro (ko nepieciešams pilnveidot), ka pirmais (būtiskākais) solis var arī izpalikt.

Tāpēc arī skolotājiem, sniedzot atgriezenisko saiti, jāatceras, cik būtiski ir sākt ar to, ko skolēns paveicis vai prot izdarīt, iedrošinot turpināt. Tā skolotāji modelē sarunāšanos par mācīšanos, ko vēlāk pārņems skolēni. Savukārt skolēni macās sarunāties par paša un citu ieguldīto darbu, paveikto un gūto gandarījumu (vai vilšanos), viņi macās iedrošināt, atbalstīt cits citu. Vērtēšanā iesaistot vienaudžus, katrs skolēns klasē kļūst par nozīmīgu mācīšanās resursu klasesbiedram.

Vērtējot izaugsmi, ir būtiski ievērot ne tikai katra individuālā skolēna, bet arī **klases kā grupas attīstību**. To sākotnēji ieraudzīt un apzināties palīdz skolotājs, komentējot notiekošo klasē un salīdzinot to ar notikumiem, kas bija vērojami pirms tam.

Piemērs

“Es ļoti lepojos ar jums! Šajā stundā jūs strādājāt patstāvīgi, atbalstījāt viens otru, ja kāds netika galā. Atcerieties, vēl pirms mēneša es kā skolotāja devu norādījumus, kurš kuram varētu palīdzēt. Tagad jūs to darāt paši!”

Formatīvā vērtēšana maina mācīšanās vidi, ļaujot eksperimentēt, kļūdīties, meklēt risinājuma iespējas patstāvīgi vai kopā ar citiem, virzoties uz mērķi.

2.4.1.4. Kādi pierādījumi var demonstrēt skolēna mācīšanos?

Zināšanu un prasmju attīstību, īpaši sākumskolas posmā, **ieteicams vizualizēt**, tā demonstrējot ceļu uz izvirzīto mērķi. Izmantojot vizualizējumu, skolēns var labāk ieraudzīt mācīšanās procesu un ieguldīto darbu. Tālāk varat iepazīties ar vairākiem piemēriem par vizualizācijas iespējām.

- Izveidot mapi, kurā krāj pierādījumus virzībai uz individuālo mērķi/konkrētu sasniedzamo rezultātu (skolēnu darbi, vienaudžu un skolotāja vērtējums, fotogrāfijas).
- Izveidot individuālo mērķu shematisku attēlojumu (piemēram, tabulu, uzzīmētu māju), kur katrs skolēns, sasniedzot paša izvirzīto mērķi, atzīmē, ka izpildīts/sasniegts. Jaunākiem skolēniem tā var būt mērķu māja, kur katrs mājas fragments ir kā individuāls mērķis, ko var iekrāsot. Vecākiem – pašu veidoti zīmējumi, shēmas ar mērķi un apakšmērķiem.
- Visa vecuma skolēni var veidot videodienasgrāmatas. Mācību gada sākumā skolēni videoformātā apraksta savu šī gada mācīšanās mērķi, pēc tam regulāri filmē virzību uz to (tai skaitā pārmaiņas, grūtības u. tml.) (Beard, 2014).
- Izmanto vizuālos atbalsta rīkus, piemēram, klases kopējo punktu krāšanu *Class dojo* sistēmā tiešsaistē, krājot noteiktu daudzumu žetonu, kastaņu vai zīļu par paveikto. Šajos gadījumos nedrīkst aizmirst par balvu, ko skolēni saņems, kad mērķis ir sasniegts. Skolēni paši nosaka, vai tā ir došanās pārgājienā, kino skatīšanās klasē ar popkorna tūtām, klases vakars ar spēlēm. Izmantojot šo sistēmu, NEDRĪKST savstarpēji salīdzināt bērnu vai klašu uzkrātos punktus, svarīgi ir trenēties, lai kopīgi virzītos uz mērķi.

Mācīšanās procesā nozīmīgu **prasmju attīstības dinamiku var vērtēt skolotāju grupa**, kas strādā ar konkrēto klasi un pārstāv vairākus mācību priekšmetus. Lai novērtētu prasmju attīstību, klasē var izmantot speciāli izveidotu tabulu, piemēram, skolēnu sociāli emocionālo prasmju novērtējumu.

Vairāk lasiet: "Rokasgrāmata: Metodiskie paņēmieni skolēnu sociāli emocionālo prasmju novērtēšanai skolā" A3 pielikumā (pieejams: https://registri.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/rokasgramata_met_pan_sem.pdf).

Skolēnu attīstības dinamikas vērtēšana ir visu skolotāju atbildība, tāpēc šajā procesā ir būtiski izveidot sistēmu, kuru izmantojot ir skaidrs, kā un kāds skolēnu sniegums un izaugsme tiek vērtēta. Vienā mācību priekšmetā bērna sasniegto salīdzināt ar standarta sasniegumiem rezultātiem ir ierasti. Taču, sastopoties ar dažādību klasē, ir svarīgi pamanīt dažādos sasniegumus, iespējams, atšķirīgo, bet katram bērnam nozīmīgo izaugsmi.

"Mūsu skolā klases audzinātājs vismaz divas reizes gadā – rudens un pavasara brīvlaikā – organizē skolotāju sarunas par katra skolēna izaugsmi, interesēm, stiprajām pusēm un mācību vajadzībām. Sarunās aicināti visi skolotāji, kas māca konkrētās klases bērnus. Sarunas rit pēc skolas izstrādāta algoritma. Procesā skolotāji ierauga bērnus citādi – viņu stiprās puses un to, kas traucē mācīties. Skolotāji vienojas, kā katru bērnu atbalstīt nākamajā pusgadā, izvirzot katram bērnam būtiskus mērķus. Piemēram, vienam jāmācās plānot, citam koncentrēties, vēl kādam jāpiestrādā pie lasītprasmes. Viss tiek pierakstīts skolēnu "mapē". Skolotāji arī vienojas, kā atbalstīt skolēnus, un pēc laika vērtē izaugsmi. Pēc šīm sarunām ir skaidrs, ka klasē ir bērni, kuriem ir nepieciešama mirkļa uzmanība, piemēram, pietiek pamāt ar galvu, lai turpina iesākto darbu. Savukārt ir skolēni, kuriem pēc katra veiktā soļa jāsniedz pozitīva atgriezeniskā saite par padarīto. Skolotāji jūtas drošāki un pārliecinātāki, ja zina, kā atbalstīt bērnus mācībās. Tā tiek dalīta atbildība un arī prieks par panākumiem."

Skolas direktore

Tādējādi īpašu nozīmi iegūst skolotāju savstarpējā sadarbība – skolotāji cits citam var palīdzēt ieraudzīt bērnu attīstības dinamiku, sasniegto un ceļu, kā tas īstenots.

2.4.2. Summatīvā vērtēšana

Summatīvā vērtēšana klasē ļauj saprast, kādus rezultātus skolēniem izdevies sasniegt – ko skolēni ir iemācījušies noteiktā periodā. Summatīvā vērtēšana, tāpat kā formatīvā vērtēšana, arī salīdzina skolēna sniegumu ar plānoto skolēnam sasniedzamo rezultātu. Līdz ar summatīvo vērtējumu noslēdz konkrētu mācīšanās posmu, piemēram, konkrētā temata apguvi.

Klasē, kurā mācās dažādi skolēni, arī summatīvie vērtējumi būs atšķirīgi. Daži bērni spēs uzrādīt augstus sasniegumus, citi, arī ieguldot papildu darbu, spēs patstāvīgi veikt pazīstamus uzdevumu veidus, procesā izmantojot atbalsta materiālus. Tāpēc summatīvos vērtējumus nedrīkst savstarpēji salīdzināt un ranžēt, jo tā var radīt apstākļus savstarpējai neiecietībai skolēnu vidū.

Iekļaujošas skolas klasē vienlaikus var mācīties skolēni, kas apgūst dažādas izglītības programmas, līdz ar to plānotie skolēniem sasniedzamie rezultāti atšķirsies. Vērtēšanā izmanto konkrētajiem skolēniem apgūstamajās mācību programmās un individuālajā plānā noteiktos sasniedzamos rezultātus. Dažās skolās skolēniem vajadzēs paskaidrot, kāpēc vērtēšana dažādiem skolēniem norisinās atšķirīgi vai arī skolēnu sniegums tiek vērtēts pēc atšķirīgiem kritērijiem. Skolās, kur par dažādību un tās nozīmi ar skolēniem sarunājas jau no pirmajām klasēm, šāds papildu uzsvars, visdrīzāk, nebūs nepieciešams.

Īstenojot dažādas izglītības programmas vienā klasē un veicot summatīvo vērtēšanu, nepieciešams vienoties par atbildēm uz dažādiem jautājumiem.

- Kā atbalstīt skolotājus, veidojot pārbaudes un citu veidu summatīvi vērtējamus darbus? Piemēram, skolēni no dažādām izglītības programmām/atšķirīgām mācību vajadzībām var saņemt atšķirīgus pārbaudes darba noformējumus, saturam neatšķiroties. Daļai skolēnu katru uzdevumu nepieciešams saņemt uz atsevišķas lapas. Citiem skolēniem nepieciešams pasvītrot atslēgvārdus, palielināt burtu izmēru, atstāt vairāk vietas darbam u. tml. Ja klasē iekļauti bērni ar garīgās attīstības traucējumiem, papildu laiks jāvelta pārbaudes darbu izstrādei, kas ļauj izvērtēt specifiskajā programmā iekļautos sasniedzamos rezultātus.

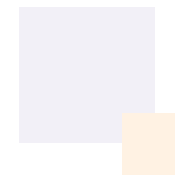

- Kā skolēnus pārbaudes un citu summātīvi vērtējamu darbu laikā nodrošināt ar nepieciešamo atbalstu (piemēram, atvēlēt vairāk laika uzdevumu/darbu izpildei, izlasīt teksta uzdevumu skolēnam priekšā, pārveidot vieglajā valodā uzdevuma nosacījumu un izmantojamo materiālu)?
- Kā ar skolēniem sarunāties par pārbaudes un citu summātīvi vērtējamu darbu rezultātiem? Ja skolotājs atbalstījis bērnu mācīšanos, izmantojot formatīvo vērtēšanu, skolēni zina savas stiprās puses un mācīšanās vajadzības, viņi mācās izvērtēt iegūto summātīvo vērtējumu, saprotot, kā paša mācīšanās to ir ietekmējusi.

Vērtēšanai kopumā jāpalīdz nostiprināt priekšstatu, ka katrs bērns var mācīties veidot tolerantu attieksmi pret dažādību, pieņemot to, ka katra skolēna izaugsme un sasniegtais ir atšķirīgs, taču tādēļ ne mazāk nozīmīgs. Šādā vidē mazinās bērnu savstarpējā salīdzināšana, skolotāji iemācās izvirzīt augstas ieceres visiem. Pētījumi rāda, ka mērķtiecīgi vadītā iekļaujošā skolā skolēni uzrāda augstāku akadēmisko un sociālo izaugsmi.

Ko atcerēties un pārdomāt ikdienas darbā?

Vai mūsu skolas bērniem ir iespējas novērtēt visu savas klases skolēnu dažādos sasniegumus? Kā viņi ierauga to, ko padarījuši paši, ko paveikuši citi? Kā novērtē skolēnu pieliktās pūles un individuālo progresu? Vai skolēni klasē saprot, kāpēc dažādiem skolēniem ir atšķirīgi sasniegumi, neskatoties uz ieguldīto darbu? Kā viņi attiecas pret šo dažādību?

Nobeigums

Metodiskais līdzeklis dod iespēju iepazīties ar iekļaujošas izglītības īstenošanas ceļu – skolas komandas lomu, pedagogu savstarpējo sadarbību, iekļaujošu prakšu īstenošanu klasē, domājot par ikvienu skolēnu. Ja gribam rosināt visu bērnu mācīšanos, mums ir jāzina, kā to darīt. Taču šīs zināšanas paliek tikai teorētiskas, ja netiek izmēģinātas praksē, meklējot veidus, kā labāk to īstenot tieši pie mums. Tāpēc svarīgi ir lasīto pārdomāt un izmēģināt, sākot ar kaut ko vienu, reflektīvi vērtējot savu pieredzi.

Ceļā uz iekļaujošu skolu un pedagogiju ir būtiski (Florian, 2015):

- koncentrēties uz visu bērnu mācīšanu;
- pieņemt, ka skolēnu spējas nav fiksētas;
- nepieņemt uzskatu, ka daži bērni traucē citu izaugsmei;
- klasē notiekošo interpretēt kā izaicinājumu, pedagogiskās izaugsmes iespēju.

Izklausās vienkārši, taču, lai to īstenotu, ir vajadzīga komanda, kas atbalsta, palīdz, meklē risinājumu, nebaidās kļūdīties. Ir svarīgi, ka mācās nevis tikai skolēni (apgūstot paredzēto saturu) vai tikai skolotāji (domājot, kā šo saturu labāk iemācīt), bet to dara visa skolas kopiena, reflektīvi vērtējot izdošanās un neveiksmju iemeslus, lai tos izmantotu turpmākā mācību procesā.

Iekļaujoša skola veido sabiedrību, kurā ikviens jūtas labi un var īstenot savus un kopienai būtiskus mērķus.

Izmantotie avoti

Skola2030 izstrādātie materiāli

Diagnosticējošie darbi, piemēram, *Rēķinprātība, tekstprātība un pašvadība. Diagnosticējošais darbs, uzsākot 1. klasi* [tiešsaiste]. Skola2030 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pedagogiem pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/1381>

Kā attīstīt caurviju prasmes? [tiešsaiste] : metodiskais līdzeklis skolotājiem. Skola2030 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/6285>

Mācību procesa pilnveides atbalsts [tiešsaiste] : metodiskie ieteikumi pārmaiņu vadītājiem un īstenotājiem skolā. Skola2030 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/5949>

Redzējums par skolēnu [tiešsaiste]. Skola2030 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/macibu-saturs/merki-skolenam/redzejums-par-skolenam>

Sociāli emocionālā mācīšanās. Nodarbību plāni 1. – 12. klasei [tiešsaiste] : metodiskais līdzeklis. Skola2030 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/5806>

Speciālā izglītība [tiešsaiste] : mācību līdzekļu un programmu paraugu saraksts. Skola2030 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://skola2030.lv/lv/skolotajiem/speciala-izglitiba>

Citi avoti par iekļaujošo izglītību

Atbalsta pasākumu nodrošināšana vispārējās izglītības iestādēs [tiešsaiste] : metodiskais līdzeklis. Valsts izglītības satura centrs, 2019 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/metiet_atb_pas_nodr.pdf

Beard, K. S. (2014). *Theoretically Speaking: An Interview with Mihaly Csikszentmihalyi on Flow Theory Development and Its Usefulness in Addressing Contemporary Challenges in Education*. Educ Psychol Rev (2015)

Boekaerts, M. (2010). *The Crucial Role of Motivation and Emotion in classroom learning*. The nature of Learning: OECD.

Booth, T. and Ainscow, M. (2002). *Index for INCLUSION: Developing Learning and Participation in Schools* [tiešsaiste]. Centre for Studies on Inclusive Education, United Kingdom [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://www.eenet.org.uk/resources/docs/Index%20English.pdf>

Čakāne, L. (2018). *Formatīvās vērtēšanas lomas pastiprināšanās, īstenojot mācīšanos iedziļinoties*. Mācīšanās lietpratībai. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 131.–145. lpp. Pieejams: https://www.siic.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/siic/Kolektiva_monografija/5-nodala-Macisanas_Lietpratibai.pdf

Dixon, G., Lois, M. A. (2004). *Making inclusion work for children with Dyspraxia*. New York : Routledge Falmer Press.

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2018). *Supporting Inclusive School Leadership* [tiešsaiste]. Literature Review, Pp. 8.–11. [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: https://www.european-agency.org/sites/default/files/SISL_Literature_Review.pdf

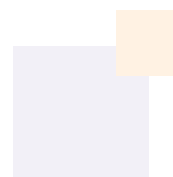
Faragher, L. (2012). *Preparing teachers to work in inclusive classrooms: Key lessons for the professional development of teacher educators from Scotland's Inclusive Practice Project*. Journal of Teacher Education, 63(4), 275–285.

Faragher, R., Robertson, P., Bird, G. (2020). *International guidelines for the education of learners with Down syndrome*. Teddington, UK: DSI.

Florian, L. (2015). *Inclusive Pedagogy: A transformative approach to individual differences but can it help reduce educational inequalities?* [tiešsaiste]. Scottish Educational Review 47(1), 5-14. [skatīts 2021. g. 19. jūlijā] Pieejams: https://www.scotedreview.org.uk/media/microsites/scottish-educational-review/other-docs/2015_47-1_May_03_Florian.pdf

Florian, L. (2015). *The Inclusive Pedagogical Approach. Voices From The North: Calling for Inclusion in Education*. Conference publication, University of Lapland Printing Centre, Rovaniemi 201.

- Jordan, A., Schwartz, E., McGhie-Richmond, D. (2009). *Preparing teachers for inclusive classrooms*. Teaching and Teacher Education, 25(4), 535.–542.
- Kolčanovs, B., Tūna, A., Zankovska-Odiņa, S. (2014). *Ikviens ir gaidīts skolā* [tiešsaiste]: metodiskais materiāls pedagogiem jauniebraukušo skolēnu un viņu ģimeņu iekļaušanās sekmēšanai. Cilvēktiesību studiju centrs [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: https://www.integration.lv/uploads/files/informativie-materiali/2012/metodiskais_materials_ikviens_ir_gaidits_skola.pdf
- Reigase, M., Prudņikova, I. (2017). *Ieteikumi iekļaujošas izglītības īstenošanai* [tiešsaiste]. Valsts izglītības satura centrs [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/metiet_iekl_izgl_ist.pdf
- Rokasgrāmata: *Metodiskie paņēmieni skolēnu sociāli emocionālo prasmju novērtēšanai skolā* [tiešsaiste]. Learning to be, 2020 [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: https://registri.visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/rokasgramata_met_pan_sem.pdf
- Theoharis, G., Causton, J. (2015). *Leading Inclusive Reform for Students With Disabilities: A School and Systemwide Approach : Theory Into Practice*, 53:82–97.
- Tomlinson, C. A. (2017). *How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms* : 3rd Edition. ASCD Book, 186.
- UNESCO (2020). *Global Education Monitoring Report* [tiešsaiste]: Inclusion and Education: All Means All [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>
- Zelazo, P. D., Blair, C. B., Willoughby, M. T. (2016). *Executive Function: Implications for Education* [tiešsaiste]. NCER 2017-2000. Washington, DC: National Center for Education Research, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education [skatīts 2021. g. 19. jūlijā]. Pieejams: <https://ies.ed.gov/ncер/pubs/20172000/pdf/20172000.pdf>

DOMĀT. DARĪT. ZINĀT.

Valsts izglītības satura centra īstenotā projekta "Kompetenču pieeja mācību saturā" mērķis ir izstrādāt, aprobēt un pēctecīgi ieviest Latvijā tādu vispārējās izglītības saturu un pieeju mācīšanai, lai skolēni gūtu dzīvei 21. gadsimtā nepieciešamās zināšanas, prasmes un attieksmes.

Projekts Nr. 8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T Ņ Ē